

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ

ԻԱ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻԲՆԵՐ

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ
ՇՐՋԱՆԱԻԱՐՑ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Պատրաստեց

ԹՈՐԴՈՄ ԱԲԵՂԱՅ ՀՄԷՇԵԱՆ

Բ. Տպագրութիւն

ՏՊԱՐԱՆ ՄՇԱԿ, ՊԷՐՈՒԹ

1977

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԵՐԻ ՏԱՆՆ ԳԵՂԱՐՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԵՐԱՆՈՐԵԱՅ ԳԳՐԱՅՆԵՐՈՒ

ԻԱ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻԲՆԵՐ

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԵՐԱՆՈՐԵԱՅ ԳԳՐԱՅՆԵՐՈՒ
ՇՐՋԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՏՊԱՐԱՆ ՄԵՐԱՆ ԳԵՐՈՒԹ

1977

Գ Ա Ս Ա.

ԿՐՕՆ — ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿՐՕՆ ԵՒ
ԱՆՈՐ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՒՍ ԿՐՕՆՆԵՐԷՆ

Եթէ ընդհանուր տկնարկ մը ձգենք մարդկութեան պատմութեան վրայ՝ սկսեալ սկզբնական այն դարերէն որոնց մասին պատմագրութիւնը դոյզն ծանօթութիւններ կու տայ, առաջին առիթով և յատկանշականօրէն պիտի տեսնենք թէ ազգեր և մարդանկատներ, առանց բացառութեան, կը դաւանին զոյութիւնը իրենցմէ վեր եղող ոյժի մը կամ բազմաթիւ ոյժերու: Մարդիկ կը հաւատան որ այդ ոյժերը յատուկ դերեր ունին տիեզերքի արարչութեան, ներդաշնակութեան և ղեկավարութեան մէջ. և անոնցմէ իւրաքանչիւրը՝ յատուկ ազդեցութիւն, պարտականութիւն ու պատասխանատուութիւն ունի մարդկային կեանքին մէջ: Մարդիկ այս ոյժերը որակած են աստուած բառով: Իւրաքանչիւր մարդոց խմբակցութիւն կամ ազգ իր աստուածին կամ աստուածներուն նկատմամբ ունի դաւանութիւն մը, այսինքն՝ ներքին համոզում մը թէ այդ աստուածը ղեկավարն է տիեզերքի այսինչ մասին, կամ ունի այս կամ այն կարողութիւններն ու իշխանութիւնները մարդկային կեանքին վրայ:

Արդ, այդ ոյժերուն հանդէպ, որոնք ղեկավարն են տիեզերքին ու մարդկային կեանքին, որոնցմէ

կախեալ է մարդ և որոնք կը գոհացնեն իր պէտքերը, մարդ ունի որոշ երկիւղածութիւն ու յարգանք, որուն արտայայտութիւնը կը կոչուի պաշտամունք: Մարդ իր աստուածներէն, իրեն ի նպաստ, օգնութիւններ կը խնդրէ. բոլոր այն արտայայտութիւնները՝ շարժում թէ խօսք, որոնք կը ծառայեն բան մը խնդրելու և կամ գոհացուած խնդրանքի մը համար շնորհակալութիւն մատուցանելու, կը կոչուին ծէս:

Հիմա կրնանք սահմանել կրօնք ըստած իրութիւնը.

1.— Աստուծոյ գոյութիւն. մարդ իր կեանքին մէջ կը հաստատէ գոյութիւնը իրմէ վեր եղող ոյժերու, որոնց կը հաւատայ և զորս կը մարմնացնէ անորաւ թառով նշանակուած էութեան մը մէջ:

2.— Հաւատք. մարդ կը դաւանի՝ կը խոստովանի իր պաշտած աստուծոյն կամ աստուածներուն մէջ որոշ զօրութիւններ ու կարողութիւններ, որոնց վրայ իր ունեցած ներքին խոր համոզումը կը կազմէ իր հաւատքը:

3.— Ծէս. հաւատքը կը մղէ մարդը երկիւղածութեան ու պաշտամունքի իր աստուծոյն կամ աստուածներուն հանդէպ, որոնց կը մատուցանէ իր գոհութիւնն ու խնդրանքները: Այն արտայայտութիւնները որոնք կը ծառայեն գոհութիւն կամ խնդրանք մատուցանելու կը կոչուին ծէս:

Այս երեք իրողութեանց՝ Աստուած, Հաւատք և Ծէս, միութիւնը կը կազմէ Կրօնը:

Կրօնը խորթ բան մը չէ մարդկային բնութեան, այլ՝ անկէ իսկ բխող իրողութիւն:

Քրիստոնէական կրօնը, այն կրօնն է, որ.

— Կը ճանչնայ մեկ Աստուածութիւն:

— Կը հաւատայ որ այդ Աստուածութիւնը անցեղծ է և անոր գոյութիւնը անժամանակ: Կը հաւատայ որ Անիկա ստեղծած է տիեզերքն ու անոր բնակչութիւնը: Կը հաւատայ որ Աստուածութիւնը բաղկացած է երեք անձերէ, որոնք նոյն բնութեամբ միաժամանակ գոյութիւն ունին, որոնցմէ Որդին «ի լըրումն ժամանակի» աշխարհ իջաւ, նկատելով որ մարդիկ կորսնցուցած են ճշմարիտ Աստուծոյ հաւատքը և շեղած՝ Անոր ճամբայէն, ուստի իջաւ զանոնք լուսաւորելու և ճշմարիտ ճամբան ցոյց տալու անոնց:

Քրիստոնէական կրօնը կը տարբերի միւս կրօններէն.

1.— Մինչդեռ միւս կրօնները կը ճանչնան ԲԱԶՈՒՄ աստուածներու գոյութիւնը, քրիստոնէական կրօնը կը դաւանի Մէկ աստուծոյ գոյութիւն:

2.— Միւս կրօնները իրենց աստուածներուն մարմին կու տան զանազան պատկերներու մէջ (ցուլ, արձաններ, ևւն.), քրիստոնէական Աստուածը անցնիք է և անշօշափելի, այլ՝ հաւատքով ըմբռնելի:

3.— Մինչդեռ այդ աստուածները սահմանափակ կարողութիւններ ունին, կարող են որոշ մարդի մէջ միայն, քրիստոնէական Աստուածը Անեկակարող է:

4.— Մինչդեռ այդ աստուածները պատերազմող ոխակալ եւ վրիժառու են, քրիստոնէականը կը սիրէ նոյնիսկ թշնամին և կը ներէ անոր:

5.— Մինչդեռ միւս կրօններուն մէջ վախն է պատճառը պաշտամունքի, քրիստոնէական կրօնը գերազանցապէս հիացումի և փոխադարձ սիրոյ կրօնն է:

6.— Մինչդեռ միւս կրօններուն մէջ մարդուն մահէն ետք ինչ ըլլալուն մասին բացատրութիւն չկայ կամ ցախապաշարեալ բացատրութիւններ գոյութիւն ունին, քրիստոնէական կրօնը մարմնաւոր կեանքէն ետք կը դաւանի հոգւոյ յաւիտեական կեանք:

կախեալ է մարդ և որոնք կը գոհացնեն իր պէտքերը, մարդ ունի որոշ երկիւղածութիւն ու յարգանք, որուն արտայայտութիւնը կը կոչուի պաշտամունք: Մարդ իր աստուածներէն, իրեն ի նպաստ, օգնութիւններ կը խնդրէ. բոլոր այն արտայայտութիւնները՝ շարժում թէ խօսք, որոնք կը ծառայեն բան մը խնդրելու և կամ գոհացուած խնդրանքի մը համար շնորհակալութիւն մատուցանելու, կը կոչուին ծէս:

Հիմա կրնանք սահմանել կրօնք ըստած իրութիւնը.

1.— Աստուծոյ գոյութիւն. մարդ իր կեանքին մէջ կը հաստատէ գոյութիւնը իրմէ վեր եղող ոյժերու, որոնց կը հաւատայ և զորս կը մարմնացնէ աստուծոյ բառով նշանակուած էութեան մը մէջ:

2.— Հաւատք. մարդ կը դաւանի՝ կը խոստովանի իր պաշտած աստուծոյն կամ աստուածներուն մէջ որոշ զօրութիւններ ու կարողութիւններ, որոնց վրայ իր ունեցած ներքին խոր համոզումը կը կադմէ իր հաւատքը:

3.— Ծէս. հաւատքը կը մղէ մարդը երկիւղածութեան ու պաշտամունքի իր աստուծոյն կամ աստուածներուն հանդէպ, որոնց կը մատուցանէ իր գոհութիւնն ու խնդրանքները: Այն արտայայտութիւնները որոնք կը ծառայեն գոհութիւն կամ խնդրանք մատուցանելու կը կոչուին ծէս:

Այս երեք իրողութեանց՝ Աստուած, Հաւատք և Ծէս, միութիւնը կը կազմէ կրօնը:

Կրօնը խորթ բան մը չէ մարդկային բնութեան, այլ՝ անկէ իսկ բխող իրողութիւն:

Քրիստոնէական կրօնը, այն կրօնն է, որ.

— կը ճանչնայ մէկ Աստուածութիւն:

— կը հաւատայ որ այդ Աստուածութիւնը անսեղծ է և անոր գոյութիւնը անժամանակ: Կը հաւատայ որ Անիկա ստեղծած է տիեզերքն ու անոր բնակչութիւնը: Կը հաւատայ որ Աստուածութիւնը բաղկացած է երեք անձերէ, որոնք նոյն բնութեամբ միաժամանակ գոյութիւն ունին, որոնցմէ Որդին «ի լը-րումն ժամանակի» աշխարհ իջաւ, նկատելով որ մարդիկ կորսնցուցած են ճշմարիտ Աստուծոյ հաւատքը և չեղած՝ Անոր ճամբայէն, ուստի իջաւ զանոնք լուսաւորելու և ճշմարիտ ճամբան ցոյց տալու անոնց:

Քրիստոնէական կրօնը կը տարբերի միւս կրօններէն.

1.— Մինչդեռ միւս կրօնները կը ճանչնան ԲԱԶՈՒՄ աստուածներու գոյութիւնը, քրիստոնէական կրօնը կը դաւանի Մէկ աստուծոյ գոյութիւն:

2.— Միւս կրօնները իրենց աստուածներուն մարմին կու տան զանազան պատկերներու մէջ (ցուլ, արձաններ, եւն.), քրիստոնէային Աստուածը անցնիք է և անչօշափելի, այլ՝ հաւատքով ըմբռնելի:

3.— Մինչդեռ այդ աստուածները սահմանափակ կարողութիւններ ունին, կարող են որոշ մարդի մէջ միայն, քրիստոնէական Աստուածը Ամենակարող է:

4.— Մինչդեռ այդ աստուածները պաշտեալով ողորակելու և վրիժառու են, քրիստոնէականը կը սիրէ նոյնիսկ թշնամին և կը ներէ անոր:

5.— Մինչդեռ միւս կրօններուն մէջ վախն է պառճառը պաշտամունքի, քրիստոնէական կրօնը գերազանցապէս հիացումի և փոխադարձ սիրոյ կրօնն է:

6.— Մինչդեռ միւս կրօններուն մէջ մարդուն մահէն ետք ինչ ըլլալուն մասին բացատրութիւն չկայ կամ նախապաշարեալ բացատրութիւններ գոյութիւն ունին, քրիստոնէական կրօնը մարմնաւոր կեանքէն ետք կը դաւանի հոգւոյ յաւիտեական կեանք:

Գ Ա Ս Բ.

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ, ԱՆՈՐ ՄԱՍԵՐԸ ԵՒ ԻՒՐԱՔԱՆՁԻՐ ՄԱՍԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿԱԾ ԳՐԲԵՐԸ

Աստուածաշունչ՝ տառացիօրէն կը նշանակէ Աստուածային շունչ, Աստուծոյ շնչուած կամ ներշնչուած: Արդ, այս ածականը, որ կը գործածուէր մատենան բառին հետ, նշանակելու համար Աստուծոյ շունչով կամ աստուածային ցեղեցումով գրուած գրքերու ամբողջութիւնը, ներկայիս բաժնուելով մատենան բառէն դարձած է յատուկ անունը այն Մատենին, որուն կ'ընկերանար իբրեւ ածական. որով Աստուածաշունչ կը նշանակէ ամբողջութիւնը այն գիրքերուն, որոնք գրուած են Աստուծոյ շունչով կամ աստուածային ներշնչումով:

Աստուածաշունչը ունի գլխաւոր երկու բաժանումներ.

— Հին Կտակարան, այլ անուամբ՝ Հին Ուխտ.

— Նոր Կտակարան, այլ անուամբ՝ Նոր Ուխտ.

Հին Կտակարանի գրութիւնները երեք անուններու ներքեւ կը դասակարգուին.

— Թորա (Օրէնք)

— Նէպիւմ (Մարգարէք)

— Բըթիւպիւմ (Գիրք)

Ստորեւ ցանկը կու տանք իւրաքանչիւր անունի ներքեւ ծանօթ գիրքերուն.

ա) ԹՈՐԱ

— Ծննդոց

— Ելից

— Ղեւտացւոց

— Թուոց

— Բ. Օրինաց

բ) ՆԵՊԻԻԻՄ

— Յեսու

— Դատաւորք

— Թագաւորաց (4 հատ)

— Եսայի

— Երեմիա

— Եզեկիէլ

— Երկոտասան Փոքր Մարգարէք

գ) ԲԸԹԻԻՊԻԻՄ

— Սաղմոսք

— Առակք

— Յոբ

— Դանիէլ

— Եզրաս և Նէեմիա

— Մնացորդք (2 հատ)

— Երգք Երգոց

— Հռութ

— Ողբ Երեմիայի

— Ժողովող

— Եսթեր

Հին Կտակարանի գրքերուն ընդհանուր գումարն է՝ $5+21+13=39$.

Նոր Կտակարանի գրքերն ալ կարելի է երեք խումբերու բաժնել.

— Աւետարաններ

— Գործք Առաքելոց

— Առաքելական Թուղթեր

ա) ԱՒԵՏԱՐԱՆՆԵՐ

- Մատթէոսի
- Մարկոսի
- Ղուկասու
- Յովհաննու

4

բ) ԿՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

- Պատմ. Գործոց Առաքելոց

1

գ) ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ

1.— Թուղթի Պողոսի Առաքելոյն

- Առ Հռոմայեցիս
- Առ Կորնթացիս Ա. Բ.
- Առ Գաղատացիս
- Առ Եփեսացիս
- Առ Փիլիպպեցիս
- Առ Կոլոսացիս
- Առ Թեսաղոնիկեցիս Ա. Բ.
- Առ Տիմոթէոս Ա. Բ.
- Առ Տիտոս
- Առ Փիլիմոն
- Առ Եբրայեցիս

2.— Թուղթի քնդհանրական

- Յակոբու
- Պետրոսի Ա. Բ.
- Յովհաննու Ա. Բ. Գ.
- Յուդայի
- Յայտնութիւն Յովհաննու

22

Նոր կտակարանի գրքերուն ընդհանուր գումարն է՝ $4+1+22=27$:

Որովհինչ և նոր կտակարաններու գրքերուն ընդհանուր գումարը կ'ըլլայ՝ $39+27=66$

Աստուածաշունչի յիշուած այս գրքերէն դուրս կան ուրիշ բազմաթիւ գրքեր եւս, որոնցմէ մաս մը Եօթանասնից Կանոնին մէջ ընդունուած է և կը կոչուի Պարականոն, իսկ մեծ մաս մըն ալ ոչ մէկ կանոնի մէջ ընդունուած է և կը կոչուի Անկանոն:

Չոր այս թուումէն ետք մեր մտքերուն մէջ բընականաբար հարց կը ծագի թէ ի՞նչ է Աստուածաշունչին բովանդակութիւնը, ինչո՞ւ զայն ընդհանրապէս բոլոր ազգեր կ'ընդունին և կը սորվին, ի՞նչ է անոր արժէքը:

Աստուածաշունչը (Նկատի առած Հին կտակարանը) գիրք մըն է, ուր ամփոփուած է՝ լման ձեւով, պատմութիւնը ժողովուրդի մը դարաւոր կեանքին՝ իր օրինական, քաղաքական, կրօնական ու մշակութային երեւոյթիւնը. պատմութիւն մը ուր, կը յայտնուին իրողութիւններ, որոնք բոլոր ժողովուրդներուն համար հաւատարապէս հեմարսութիւններ են, ուր կը նկարագրուի մարդերու կեանքը իր բոլոր եղանակներուն ու ձեւերուն մէջ այնքան իրական ձեւով որ զինք կը դարձնէ տեսակ մը սիպար պատմութիւն զոր կրնայ սենեցած ըլլալ ոեւէ ազգ, պատմութիւն մը որ ոչ մէկ ազգի խորթ կը թուի և զոր ամէն մարդ կրնայ կարգաւ որպէս ի՛ր և իր ազգին պատմութիւնը:

Իսկ երբ կը հասնինք այլեւս Աւետարանին, հոն ոչ մէկ հետք կը գտնենք ազգի մը նկարագրէն, այլ՝ միայն համամարդկային հեմարսութիւններ և պատգամներ որոնք կը խօսին բոլոր մարդերուն հաւատարապէս:

Ահաւաստիկ թէ ինչու Աստուածաշունչը համա-
մարդկային նկարագիր ունի և զայն կ'ընդունին ու
կը սորվին բոլոր ազգեր հաւասարապէս:

Պ Ա Ս Պ.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՐԿՐԱԽՈՐ ԿԵԱՆՔԻՆ ԳԼԽԱԽՈՐ
ԴԷՊՔԵՐՆ ՈՒ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐԸ

ա) ՄԻՆՉՅԻ ՔԱՐՈՉՉՈՒԹԻՒՆ.

- Մնունդ՝ Բեթղէէմի մէջ
- Քառասնորեայ ընծայում ի Տաճար
- Փախուստ՝ դէպի Եգիպտոս
- Վերադարձ՝ Եգիպտոսէն Նազարէթ
- Ուսում՝ Նազարէթի սինակոկին մէջ
- Երեքօրեայ կորուստ՝ Երուսաղէմի տաճարին մէջ
- Մկրտութիւն Յովհաննէսէ՝ Յորդանանի մէջ
- Քառասնորեայ պահեցողութիւն, ապա փոր-
ձութիւն՝ Յուդայի անապատին մէջ

բ) ՔԱՐՈՉՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՐԱՇԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ.

- Կանայի հարսանիքը — առաջին հրաշք, Գա-
լիլիայի մէջ
- Առաքեալներու ընտրութիւն և լերան քարոզ՝
Կափառնաումի լերան վրայ
- Այլակերպութիւն՝ Թափօր լերան վրայ
- Երուսաղէմ մուտք (Մաղկազարդ)
- Տաճարի մաքրագործում՝ Երուսաղէմ
- Վերջին ընթրիք՝ Երուսաղէմ
- Մատնութիւն, Չարչարանք՝ Երուսաղէմ
- Խաչելութիւն՝ Գողգոթա
- Յարութիւն՝ Երուսաղէմ
- Համբարձում՝ Ջիթենեաց լեռ:

Պ Ա Ս Պ.

ԹՈՒԵԼ ԻՆԸ ԵՐԱՆԻՆԵՐԸ. ԲԱՅԱՏՐԵԼ՝ ա) «ԵՐԱՆԻ
ՀՈԳԻՈՎ ԱՂՔԱՏՆԵՐՈՒՆ», բ) «ԵՐԱՆԻ ՍԳԱԽՈՐ-
ՆԵՐՈՒՆ», գ) «ԵՐԱՆԻ ՆԱԽԱՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒՆ»:

— Երանի հոգւով աղփանքներուն, որովհետեւ ա-
նոնցն է երկնքի արքայութիւնը:

— Երանի սգաւորներուն, որովհետեւ պիտի մխի-
թարուին անոնք:

— Երանի հեգեբուն, որովհետեւ անոնք պիտի
ժառանգեն երկիրը:

— Երանի անոնց որ արդարութեան քաղցն ու ծա-
րաւը ունին, որովհետեւ անոնք պիտի յաղենան:

— Երանի ողորմածներուն, որովհետեւ անոնք ո-
ղորմութիւն պիտի գտնեն:

— Երանի անոնց որ սրտով մաքուր են, որովհետեւ
անոնք զԱստուած պիտի տեսնեն:

— Երանի խաղաղարարներուն, որովհետեւ անոնք
Աստուծոյ որդի պիտի կոչուին:

— Երանի անոնց որ արդարութեան համար հալած-
ուած են, որովհետեւ անոնցն է երկնքի արքայու-
թիւնը:

— Երանի է ձեզի երբ նախասեն ու հալածեն ձեզ
և ձեր մասին տմէն տեսակ չար ու սուտ բաներ ը-
սեն իմ պատճառաւս, ցնծացէք և ուրախ եղէք, ո-
րովհետեւ ձեր վարձքը շատ է երկնքի մէջ:

ա.— Երանի հոգւով աղփանքներուն.— Պէտք չէ
այս բառը տառացի թարգմանութեամբ մեկնել և ը-

սել՝ երանի անոնց որ աղքատ, խեղճուկրակ հոգի ունին, որոնց հոգեկան էութիւնը, անբերրի՝ կենսունակութենէ զուրկ է. Գրիստոս երբեք երանի պիտի չտար այդպիսի հոգի ունեցողներուն, այլ՝ ընդհակառակը, հարուստ, կենսունակ, բերրի հոգի ունեցողներուն պիտի տար երանին: Ուստի՝ խօսքը այլ կերպով մը թարգմանելով, ըսենք. երանի անոնց որ իրենց հոգին նիւթական հարստութեանց չեն կապած, իրենց հոգիով հարստութեան յարած չեն, իրենց հոգին իր հաճոյքն ու գոհունակութիւնը չի գտներ դրամ ու միւսին դրամ չանելուն մէջ՝ հարստութիւն դիզելուն մէջ: Հարուստ ըլլալը մեղք չէ ըստ ինքեան. որովհետեւ մարդ իր կեանքը պէտք է աշխատանքով լեցընէ, և դրամը իր արդար վաստակն է. իսկ եթէ կան տկար, սահմանափակ մտածում ունեցողներ թէ՛ դրամ ունենալը ինքնին մեղք է, ուրեմն պէտք չէ աշխատին կամ շատ քիչ աշխատին, այս անգամ կը գործեն ուրիշ մեղք մը (ծուլութիւն) որ նուազ մեծ չէ քան նիւթապաշտութիւնը:

Աւելի յստակ բացատրելու համար նկատի առնենք երկու մարդեր, որոնցմէ մին դրամատէր է իսկ միւսը աղքատ. արդ կրնա՞նք ըսել անմիջապէս թէ ով է այս երկուքին մէջ մեղաւորը կամ արդարեւ եթէ ըսենք որ հարուստը մեղաւոր է, կրնայ իրականութեան համապատասխանել, եթէ երբեք այդ մարդը իր կեանքին միակ մտածումն ու նպատակը ըրած է դրամ շահիլ, և՛ հարստանալու համար, չէ խնայած ոչ մէկ խարդախ միջոց ու իր գուռը դարնող թշուառականին, անօթիին ու անկարողին արգահատանքով կը նայի ու կը վռնտէ: Իսկ ընդհակառակը՝ աղքատը գոհ է իր կեանքէն, կ'աշխատի և իր օրական հացը կ'ուտէ, առանց երբեք երազանքը ունենալու հարստութեան, այլ՝ իր կեանքին ընթաց-

քին դրամին բոլորովին երկրորդական տեղ մը կու տայ զայն նկատելով միայն միջոց մը մարմնաւոր կեանքը պահելու և ասով ալ հոգին արտայայտելու համար աշխարհի վրայ:

Սակայն միակ կարելին այս չէ. կրնան դերերը փոխուիլ, այսինքն՝ հարուստին մտածումն ու հոգին աղքատը կրնայ ունենալ, իսկ աղքատին՝ հարուստը, որով հարուստը կ'արդարանայ իսկ աղքատը այս անգամ կ'ըլլայ մեղաւոր: Տակաւին կրնան երկուքն ալ արդար կամ անարդար ըլլալ:

Նկատի առնելէ ետք բոլոր այս կարելիութիւնները, կրկնենք վերեւ դրուած հարցը. կրնա՞նք ըսել թէ հարուստ մարդ մը անպայման անարդար ըլլալու է իսկ աղքատը՝ արդար. — բացարձակապէս չենք կրնար ըսել այդ, դատելով երեւոյթէն, այլ նայելու է թէ անոնցմէ իւրաքանչիւրը ինչ տեսակ մտածումներ և ինչ տեսակ հոգի ունի. արդար է ան, որ իր մտածումներուն մէջ բոլորովին երկրորդական տեղ կու տայ դրամին և զայն կ'ըմբռնէ որպէս միջոց մը մարմնաւոր կեանքը պահելու, ու իր մտածումները կը կեդրոնացնէ իր մարդկային թիրութիւնները սրբազրելու, հոգին ազնուացնելու և առաքինի կեանք մը ապրելու:

բ. — Երանի սգաւորներուն. — Սգաւոր բառը իր ընթացիկ առումով կը նշանակէ մէկը՝ որ իր մէկ մօտ պարագային կամ սիրելիին մահուան առիթով, հազած է սեւ հագուստ, որ կ'արտայայտէ իր ներքին ծանր վշտերն ու տխրութիւնը մեռելը կորսնցնուցած ըլլալուն համար: Այստեղ վերոյիշեալ իմաստով չէ որ գործածուած է, սակայն հեռու չէ անկէ:

Բոլորս ալ գիտենք որ քրիստոնէական կրօնը կը հաւատայ աշխարհի այս կեանքէն անդին հոգեկան յաւիտենական կեանքի մը, որուն հասնելու պայմանն է սուրբ՝ անմեղ կեանքը, այլապէս՝ կորսընցուցած ենք այդ կեանքը, և յաւիտենական կրակի դատապարտուած. արդարեւ երբ կորսնցուցած ենք հոգւոյ կեանքը, կը նշանակէ որ մեռած ենք. աւելի յստակ ընելու համար յիշենք այստեղ Քրիստոսի խօսքը այն կիներուն, որոնք իր խաչուելուն ատեն հոս լային իր վրան. գացէք, ըսաւ, ձեր և ձեր որդւոց մեղքերուն համար լացէք՝ սգացէք: Արդ, մարդիկ ի բնէ մեղաւոր են, ուրեմն բոլոր մարդոց համար հաւանական է մեղանշելը, և հետեւաբար, հոգւոյ կեանքը կորսնցնելը. որով հարց կը ծագի թէ՝ ո՞վ պիտի կրնայ յաւիտենական կեանքը շահիլ. այս հարցումին լման դատաստանը կրնանք գտնել Քրիստոսի տուած այս երանիին մէջ — Երանի այն մարդոց, որոնք՝ գիտակցելով որ մեղանշած են Աստուծոյ դէմ, և՛ հետեւաբար, պէտք է որ կորսնցնեն յաւիտենական կեանքը՝ մահանան, սուգ կը բռնեն՝ կը տխրին, կը ցաւին իրենց ըրած մեղքերուն վրայ, ու այդ սուգով կը շահին յաւիտենական կեանքը՝ կը մխիթարուին անդենականի մէջ:

գ.— Երանի անոնց որ կը հախաճուին ու կը հալածուին.— Այստեղ Քրիստոսի խօսքը չ'երթար անշուշտ բոլոր այն մարդոց, որոնք ոեւէ պատճառով, ոեւէ կերպով կը նախատուին կամ կը հալածուին, այլ ասով կը սրտապնդէ առաւելաբար իր առաքեալները, որովհետեւ, ի վերջոյ, անոնք պիտի քարոզէին ճշմարտութիւնը՝ քրիստոնէական կրօնքը, ու մարդոց մեծամասնութիւնը իրենց քարոզածը պիտի չընդունէր, իրենց վրայ պիտի ծիծաղէր և

նոյնիսկ պիտի հալածէր զիրենք (ինչպէս իր կեանքի վերջին շաբթուն Յիսուս յստակ կերպով պիտի ըսէր իր աշակերտներուն), սակայն առաքեալներ բոլորն ալ քաջութիւնը պիտի ունենային այդ հալածանքներէն չվախնալու, չյուսահատելու, չընկրկելու, և պիտի շարունակէին քարոզել ճշմարտութիւնը: Ուստի, երանի է ձեզի, կ'ըսէ Քրիստոս, երբ իմ պատճառաւ՝ ճշմարտութիւնը քարոզելու համար, կը նախատուիք և կը հալածուիք:

Անշուշտ այս «երանի»ն կ'երթայ նաեւ բոլոր անոնց որ, քալած են առաքեալներու ճամբով ու կը քալեն, բոլոր անոնց, որ իրենց կեանքին ընթացքին քաջաբար ճշմարտութիւնը պաշտպանած են ու կը պաշտպանեն, մինչեւ իրենց կեանքին վերջը:

Պ Ա Ս Ե.

ՔՈՒԵԼ ՅԻՍՈՒՄԻ ՀՐԱՇՔՆԵՐԷՆ ԵՒ ԱՌԱԿՆԵՐԷՆ ՎԵՑԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿ

ՀՐԱՇՔՆԵՐ.

- 1.— Զուրին գինիի փոխուիլը — Կանա. (Յովհ. Բ. 2—11)
- 2.— Ժողովրդապետին դստեր յարութիւնը (Մատթ. 18—26)
- 3.— Հինգ հացերու և երկու ձուկերու հրաշքը (Մատթ. ԺԴ. 15)
- 4.— Երկու կոյրերու բժշկութիւնը (Մատթ. Ի. 29—34)

5. — Հարիւրապետին ծառային բուժուիլը (Ղուկ. է. 2—10),
6. — Ղազարոսի յարութիւնը (Յովհ. ժԱ. 11—44)

ԱՌՈՒԿՆԵՐ.

1. — Սերմնացանին՝ (Մատթ. ժԳ. 4—23, Մարկ. Դ. 3—25, Ղուկ. Ը. 5—18)
2. — Բարի Սամարացիին՝ (Ղուկ. ժԱ. 30—36)
3. — Անիրաւ Տնտեսին՝ (Ղուկ. ժԶ. 1—13)
4. — Անառակ որդիին՝ (Ղուկ. ժԾ. 11—32)
5. — Փարիսեցիին և մաքսաւորին՝ (Ղուկ. ժԸ. 9—14)
6. — Տասը կոյսերուն՝ (Մատթ. ԻԵ. 1—13)

Գ Ա Ս Զ.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՏԱՄՆԵՐԿՈՒ ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ԱՆՈՒՆԵՐԸ,
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՔԱՐՈՁՈՂՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՌՑ ԿԵՍԱԳՐԱԿԱՆԸ

Քրիստոս ունէր բազմաթիւ հետեւորդներ ու աշակերտներ, որոնցմէ ընտրեց տասներկու հոգի որպէս ապագայի իր վարդապետութեան քարոզիչներ և զանոնք անուանեց առաքեալ.

1. — Պետրոս (նախկին անուանով Սիմոն)
2. — Անդրէաս (Պետրոսի եղբայրը)
3. — Յակովբոս (Չերեդեայ)
4. — Յովհաննէս (Յակովբոսի եղբայրը)
5. — Փիլիպպոս

{ Որդիք
Որոտման

6. — Բարթուղիմէոս (նախկին անուամբ՝ Նաթանայէլ)
7. — Մատթէոս (մաքսաւոր)
8. — Թովմաս
9. — Յակովբոս Ալփեայ
10. — Սիմոն Կանանացի (Նախանձայոյզ)
11. — Յուդայ Յակովբայ (Որ Թադէոս կամ Ղեթոս եւս կը կոչուի)
12. — Յուդայ Իսկարիովացի (մատնիչ) (Ղուկ. Զ. 13—17)

Հայոց առաջին յուսաւորիչները.—

Հետ աւանդական պատմութեան Հայաստան պատիւն ունեցած է երկու առաքեալներու քարոզութեան վայրը ըլլալու. անոնք են՝ Փաղէոս և Բարթուղիմէոս առաքեալները, որոնց դամբարանները իբրեւ վկայ մինչեւ հիմա կը մնան որպէս սրբազան ուխտատեղիներ Հայաստանի մէջ:

— Առաջինը՝ Փաղէոս, Քրիստոսի 12 առաքեալներուն մէջ յիշուած Թադէոսն է, որ այլ անուններով կը կոչուի նաեւ Ղեթոս՝ Մատթէոսի մէջ, և Յուդայ Յակովբայ՝ Ղուկասի մէջ: Այս առաքեալն է որ, երբ Քրիստոս սիրոյ, համամարդկային բարձր սկզբունքներու և մեայուն արժէքներու մասին կը խօսէր, զարմանալի միամտութեամբ մը կ'ըսէ. Տէր, ինչո՞ւ միայն մեզի կը յայտնես դուն քեզ և ոչ ամբողջ աշխարհի: Արդարեւ Քրիստոսի վարդապետութեան հշմարտութեան վրայ խորապէս հաւատացող այս առաքեալը կը դառնայ Քրիստոնէութեան մեծ քարոզիչներէն մին: Հոգ չէ թէ Գործք Առաքելոցը ոչինչ կ'ըսէ իր մասին որպէս յատկանշական դէմք և կարեւոր գործունէութիւն ունեցող, որովհետեւ գրութեան հեղինակը՝ Ղուկաս Աւետարանիչ, հետեւած

է Գողոս Առաքեալին և տուած գրեթէ մի միայն Ա-
նոր գործունէութիւնը:

Թաղէոսի քարոզութեան սահման ինկած է՝ հա-
ւանարար, Փոքր-Ասիան, ուր շրջած և քարոզած է
ամէն կողմ, առաւելաբար մնացած է Կապադովկիա,
որուն կեսաբիա մայրաքաղաքին մէջ հաստատած է
եպիսկոպոսական Աթոռ, ուր պիտի երթային օծուե-
լու Գրիգոր Լուսաւորիչ և իր յաջորդներէն ոմանք:

Հաւանական կը թուի որ անցած է նաեւ Ասորի-
քի մայրաքաղաք Նշեասիայէն և իր վերջին կայանը
եղած Հայաստան:

Հայաստանի մէջ Թաղէոս որոշ ատեն մը կը քա-
րոզէ. դարձի կը բերէ բազմաթիւ պալատականներ,
որոնց մէջ ամենէն յատկանշական անունը Թադաւորի
դստեր Սանդուխտ կոյսինն է: Իր մասին աւանդու-
թիւնը կը պատմէ բազմաթիւ հրաշքներ, որոնց պատ-
ճառաւ դարձի կու գան շատեր և՛ ի վերջոյ, Հայաս-
տանի մէջ եւս եպիսկոպոսական Աթոռ հաստատելէ
ետք, Հայոց Սանատրուկ Թադաւորին հրամանաւ կը
նահատակուի Արտազ գաւառի մէջ Սանատրուկի դըս-
տեր Սանդուխտ կոյսին հետ. ըստ գեղեցիկ աւան-
դութեան մը, նահատակման վայրին մօտակայ ժայռ
մը կը պատուի և երկու սուրբերուն մարմինները
կ'ամփոփէ իր մէջ: Ուշ դարերուն է որ ճգնաւոր մը
տեսիլքով պիտի գտնէր Առաքեալին մասունքները:
Ապագային, մեր Հայրապետական Աթոռը իր ան-
ուամբ պիտի կոչուէր «Աթոռն Թաղէի»:

— Հայոց երկրորդ Առաքեալն է՝ դարձեալ տաս-
ներկուքէն, Բաբոլղիմեոսը, որ իր նախկին անուամբ
Նաթանայել կը կոչուէր: Եկեղեցին զինք կը կոչէ
«Ուխադաւաւն» Առաքեալ, որովհետեւ տակաւին Քրիս-
տոսի հետեւիլ չսկսած, երբ օր մը թղենիի մը շու-
քին տակ ընկողմանած էր, Քրիստոս այնտեղէն ան-

ցած ատենը զինք տեսնելով կ'ըսէ. «Ահա ասիկ իս-
րայէլացի մը, որուն մէջ նենգութիւն չկայ»: Բաբ-
թուղիմէոս այս խօսքին վրայ Քրիստոսի դառնալով
կ'ըսէ. «Դուք ես Քրիստոսը, դուք ես Աստուծոյ որդիք»:

Այս «աննհնգ» իսրայէլացին, բնական է, փայ-
լուն առաքելական գործունէութիւն մը պիտի ունե-
նար: Ըստ աւանդական պատմութեան, իրեն կը
վիճակուի Հնդկաստանի քարոզութիւնը, ուր քարո-
զելէ ետք կ'անցնի Արաբիա, Պարսկաստան եւն. և ի
վերջոյ իր վերջին կայանը կ'ընէ Հայաստանը, ուր
կը հանդիպի Թաղէոսի, որուն հետ գիշեր մը միա-
սին կ'անցնեն, յաջորդ օրը ըստնուելու համար տար-
բեր ուղղութիւններով: Այն վայրը ուր կը պառկին,
առաւօտուն խաչ մը կը կանգնեն և վայրը կը կոչուի
Օրեւաց Խաչ: Թաղէոսի նահատակութենէն ետք չ'ու-
շանար նաեւ՝ իր գործունէութեան արդիւնք փառաց
պսակը, իր գլխուն վրայ եւս հանգչելու, մարտի-
րոսական մահով, մարթաշերժ ըլլալով Արեւբանոս
քաղաքին մէջ: Իր անունով Սիւնիքի մէջ եպիսկոպո-
սական Աթոռ կը հաստատուի, որ ապագային մրցա-
կից պիտի ըլլայ բուն Հայրապետական Աթոռին:

Գ Ա Ս Է.

ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԻԻ ՍՐՏԻ ԵՒ ՄՏՔԻ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉՆԵՐԸ
ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹԻՒՆԸ

Քրիստոնէական կրօնի մեր մէջ մուտքին և հաս-
տատման հերոսները Հայ ժողովուրդը շատ ճիշդ կեր-
պով որակած է, առաջինը՝ Գրիգոր Պարթեւ Հայ-

բազմաբան, հոշկով հոգիի լուսաւորիչ, անոր թռուած թռու՝ Ներսէս Պարթեւ ՎՄԵԾ Հայրապետը, հոշկով սրտի լուսաւորիչ, իսկ Ներսէսի որդին՝ Սահակ Պարթեւ հայրապետը, և վերջնայն աջ բազուկը եղող Մեսրոպ Մաշտոց վարդապետը, հոշկով մտքի լուսաւորիչ:

Բնական է անմիջապէս հարց պիտի ծագի թէ ո՞վ են այս մարդերը և ի՞նչ ըրած են. ստորեւ ամփոփ կերպով կու տանք անոնց պատմութիւնը:

Գրիգոր Լուսաւորիչ.

Անունին հետ մեր մտքերուն առջեւ անոր գործը եւս կու գայ, որպէս անոր ձուլուած և անբաժան իրողութիւն, այդ գործն է՝ հայերը քրիստոնեայ դարձնելը կամ՝ աւելի ճիշդ, Քրիստոնէութիւնը Հայաստանի մէջ միակ և պետական կրօն դարձնելը:

Ճակատագրական այս գործը կը սկսի երկու ընտանիքներու անգամահատումով, որոնց իւրաքանչիւրէն մէջ մէկ մանչ զաւակ կ'ազատի. Գրիգոր՝ Անակի ընտանիքէն և Տրդատ՝ հայոց թագաժառանգը, Խոսրովի ընտանիքէն: Երկու անձեր, որոնք մարդկային կեանքի ղեկավար եղող երկու ոյժերը՝ կրօնք և քաղաքականութիւն, մարմնաւորող անձեր պիտի դառնան Հայոց Պատմութեան մէջ, ու փոխանակ իրարու ոխակալ թշնամիներ ըլլալու, պիտի մոռնան իրենց հայրերուն արիւնը և կազմեն այնքան սերտ միութիւն մը որ, որպէս մէկ անձ ու մէկ հոգի պիտի կառավարեն Հայ ժողովուրդը:

Մանուկ Գրիգոր կը փախցուի իր ստնտուին միջոցաւ կապաղովկիոյ Կեսարիա մայրաքաղաքը, որ արդէն քրիստոնէական կեդրոն էր: Հոս Գրիգոր որպէս քրիստոնեայ կը դաստիարակուի և կը զարգա-

նայ. ու քրիստոնէական դաստիարակութեան մէջ իր զարգացման հետ զուգընթաց, տակաւ զօրաւոր կը հնչէ իր մէջ սրբազան պարտականութեան մը ձայնը, որ զինք կը կոչէ հայրենիք, լուսաւոր թիր հօրը թափած արիւնը և Քրիստոնէութեան լոյսը ծագեցնելու Հայաստանի մէջ:

Իսկ Տրդատ կը տարուի Հռոմ, այնտեղ զինուորական կրթութեամբ զարգանալու համար, որպէս զի վերադառնալով հայրենիք գրաւէ իր հօր գահը և լաւապէս կառավարէ իր ազգը:

Ճակատագրական ժամանակը կը հասնի. Տրդատ Հռոմէական զօրքի մը գլուխ անցած կը փութայ Հայրենիք՝ Սասանեան բռնակալ թաթը փշրելու համար անոր վրայէն: Գրիգոր, որպէս ուսեալ երիտասարդ մը Տրդատի Կեսարիայէն անցքին անոր կ'ուզէ միանալ իբրեւ գրագիր և կ'նշուանուի: Տրդատ կը մտնէ հայրենիք, կը գրաւէ և խնճոյք կը սարքէ: Այս առթիւ Գրիգորի կ'առաջարկէ Անանիոս Գիցուհիին ծաղկեփռնջ մատուցանել, զոր բացարձակապէս մերժելուն պատճառաւ, ըստ պատմութեան՝ կը կրէ տասնչորս տեսակ չարչարանքներ ու ետքը կը նետուի «Խոր վիրապ» կոչուած փոսին մէջ, որ մաւ հապարտներու յատուկ էր:

Ըստ աւանդութեան, Գրիգոր խոր վիրապի մէջ կը մնայ տասներկու տարի, իբր անունդ, օրական ցամաք հաց մը ստանալով այրի կնոջմէ մը որ հաւանաբար քրիստոնեայ էր:

Հոփսոսմանց և Գայիանեանց կոյսերու նահատակութենէն ետք, Տրդատ՝ օր մը, որսի ընթացքին, նօպայ մը կ'ուռնենայ, որու հետեւանքով լեռները կը մնայ գազանային վիճակի մէջ (ըստ աւանդութեան խոզ դարձած), և անկարելի կը դառնայ զինք տուն բերել: Անոր վրայ Տրդատի քոյրը՝

Խոսարովիդուխտ, յաջորդաբար հինգ գիշերներ տեսիլք կ'ունենայ, ուր հրեշտակը իրեն կ'ըսէ թէ Տըր-գատը կրնայ բուժուիլ միայն Գրիգորի ձեռքով: Խոսարովիդուխտ իր այս տեսիլքը կը յայտնէ Օտա Ամատունի իշխանին որ նախ չի հաւատար, ապա՝ երբ տեսիլքը կը կրկնուի ամէն գիշեր, կը հաւանի երթալ նայիլ վերապին մէջ թէ Գրիգորը ո՞ղջ է: Եւ իրաւ ալ Գրիգոր ձայն կու տայ հորին խորէն ու դուրս հանուելով կը տարուի արքունիք: Դժուարութեամբ հոն բերուած էր նաեւ վայրենի Տրդատ: Գրիգոր կ'աղօթէ անոր վրայ որ խկոյն կը կերպարանափոխուի ու խոզը կը դառնայ նախկին առողջ Տրդատը, թօթափելով իր վրայէն հեթանոսի մորթն ու բոլոր աղտերը որոնք կը ծանրաբեռնէին իր հոգին:

Գրիգորի առաջին գործը կ'ըլլայ Հռիփսիմեան նահատակուած կոյսերու մարմինները գտնել և թաղել տալ, յուշարձաններ կանգնելով անոնց գերեզմաններուն վրայ, որպէս ուխտատեղիներ: Ապա, չքախուժքով մը կը շրջուի Կեսարիա եպիսկոպոսանալու համար: Վերադարձին մեծ շուքով կը մկերտուին Տրդատ, պալատականներ ու բազմահազար ժողովուրդ:

Հիմա որ երկրին քաղաքական ոյժը իր կողքին էր, Գրիգոր զօրաւոր թափով կը սկսի հեթանոսութիւնը մաքրել երկրէն: Կուռքերու տաճարները երբեմն բլորովին կը քանդէ և նոր եկեղեցի կը կառուցանէ, երբեմն՝ յարմար գտնելով, շէնքը պարզապէս եկեղեցիի կը փոխէ:

Հայեր այխարհի վրայ առաջին ազգը եղան Գրիգորի անունէն: Երբեք պետական կրօնք հռչակող, Գրիգորի անունէն պետականացման թուականը Հայաստանի մէջ կ'ընդունուի ընդհանրապէս 301 թուականը:

Գրիգոր Լուսաւորիչ մինչեւ իր կեանքին վերջը կը զբաղի Գրիգորիանութեան քարոզութեամբ և եկեղեցիներու շինութեամբ, իսկ իր ծերութեան կը քաշուի գործունէութենէն և հայրապետական Աթոռը թողնով իր կրտսեր որդւոյն Արիստակէսի, ճգնութեամբ ու աղօթքով իր աչքերը կը փակէ ծառի մը խոռոչին մէջ, ուր իր դիակը կը գտնէ հովիւ մը:

Հետաքրքրական է անշուշտ Լուսաւորիչ որակումը Գրիգորի, սակայն՝ պարզ:

— Հեթանոսական կրօնը կը նմանէր խաւարի մը որ իջնելով մարդոց հոգիներուն մէջ, զրկած էր գիշերէնք նստաւոր Աստուծոյ ուղիղ ճամբուն ճեսողութեան, որով Հայեր հեթանոս ըլլալով կը գտնուէին խաւարի մէջ: արդ, Գրիգոր եղաւ այն անձը որ հայերուն բերաւ Գրիգորիանութեան լոյսը, որ փարատեց հայոց հոգիներէն հեթանոսութեան խաւարը և անոնք տեսնելով ու ճանչնալով ճշմարիտ Աստուծոյ դարձան ուղիղ ճամբուն մէջ:

Մեծն Ներսէս:

Գրիգոր Լուսաւորիչ թողն թողն է Ներսէս Մեծ, որ Կեսարիոյ մէջ ուսմամբ ու բարեպաշտութեամբ զարգացած էր և ապա՝ գալով հայրենիք, մտած զինուորական ծառայութեան մէջ իրր թագաւորին սենեկապետ ու զինակիր: Փառնեքսէի մահէն ետք համայն ազգի բուն փափաքով կ'ընտրուի հովուապետ: Զեռնադրութիւնը տեղի կ'ունենայ Կեսարիոյ մէջ:

Ընտրութեան ատեն Ներսէս չուզեց ընդունիլ հովուապետութիւնը և սպասեց որ ձեւով մը պարտադրուի տաիկա իրեն, որպէս զի կարենար յետագային ինքն ալ իր կամքը պարտադրել թագաւորին:

ու ժողովուրդին: Արդարեւ հազիւ գտնւում էր բարձրացած Ներսէս, ինքզինք կը գդայ ամբողջ Հայ ժողովուրդին հայրը և պետութեան գանձը իր տրամադրութեան ներքեւ ունենալով կը ձեռնարկէ բարեսիրական հաստատութիւններու հիմնարկութեան, այսպէս — հիւրանոցներ, աղքատանոցներ, դպրոցներ և այլ տեսակի բարեսիրական հաստատութիւններ: Իր ամբողջ կեանքի տեւողութեան, Ներսէսի միակ ճիգը կ'ըլլայ մարդոց սրտերուն մէջի անգթութեան զգացումը փոխարինել զթասիրութեան և ողորմածութեան վեհ զգացումներով: Եւ ահա թէ ինչու կոչուած է հայուն սրտի լուսաւորիչը: Մարդիկ ետափրական զգացումներով լեցուած, դարձած էին անգութ իրարու հանդէպ և կորսնցուցած էին դուրի քաղցրութեան ճաշակը, զոր տուաւ իրենց Ներսէս:

Ասկէ գտաւ, Ներսէս վերջ կու տայ հեթանոսական շատ մը անտեղի սովորութիւններու և քրիստոնէական բարձր սկզբունքի վրայ կանոններ կը հաստատէ:

Ներսէս երբ գացած էր Բիւզանդիոնի վաղէս կայսեր մօտ, Յայնիքուն օգնութիւնը ստանալու համար Պարսից դէմ, կրօնական խնդրի մը համար կ'աքսորուի կղզի մը, որմէ կը վերադառնայ կայսեր մահէն ետք և մինչեւ իր կեանքին վերջը կը շարունակէ մնալ ազգին երկպառակութիւնները հարթողն ու միութիւնը պահողը: Ի վերջոյ, կ'ըսուի թէ կը մահանայ Պապի կողմէ թունաւորուելով:

Սահակ, Մեսրոպ.

Իրարմէ անբաժան երկու անուններ, որոնց միութիւնը մեզի տուած է դարերու դէմ կռուելու մեծագոյն զէնքը՝ այբուբէնը: Սահակ Պարթեւ,

զաւակն էր Մեծն Ներսէսի, իսկ Մեսրոպ՝ Տարօնի Հացեկաց գիւղէն վարդան անուն առաքինի մարդու մը զաւակն էր:

Գիտենք պատմութենէն որ մեր քաղաքական կեանքը այս շրջանին զառիթափի վրայ կը գտնուի, երկպառակութիւն, դաւաճանութիւն, ըմբոստութիւն թագաւորին դէմ, եւն. Սահակ հայրապետը՝ նոյնքան իմաստուն քան հայրը, կը քալէ Մեծն Ներսէսի ճամբով և հաշտարարի ու միարարի դերը կը կատարէ միշտ թագաւորին ու նախարարներուն միջեւ:

Մեսրոպ Բիւզանդական դատաւարակութեամբ զարգացած և Ս. Գրքին լաւ հմուտ վարդապետ մը, քարոզիչ էր Հայաստանի գաւառներուն մէջ, այն տեղերը ուր տակաւին Քրիստոնէութիւնը պայծառ կերպով իր լոյսը չէր ծագեցուցած: Սակայն ժողովուրդը քարոզութեամբ միայն չէր բաւարարուեր, կամ բաւարար թուով քարոզիչներ չկային որ ժողովուրդին հոգեկան պէտքերը լիովին կարենային գոհացնել: Մեսրոպ կը մտահոգուի այս հարցով և չ'ուշանար յղանալու գաղափարը Հայերէն տառեր գտնելու և Ս. Գրքը Հայերէնի թարգմանելու, որպէս զի ժողովուրդը իր մայրենի լեզուով կարգայ և հասկնայ, (մինչեւ այն ատեն Ս. Գրքը Հայաստանի մէջ Յունարէն՝ առաւելաբար, և Ասորիքէն կը կարդացուէր): Մեսրոպ կը գիմէ Սահակ հայրապետին, որ հաւանելով, Հայոց վաճառապետ թագաւորին օժանդակութիւնն ալ կ'ապահովէ: Մեսրոպ ամէն կողմ կը պտտի և տարիներու աքնաջան աշխատանքէ ետք կը գտնէ Հայ գրերը ու կը վերագտնայ Հայաստան. անպատում ուրախութեամբ կ'ընդունուի, ամէն կողմ ուրախութիւն, ցնծութիւն, խանդավառութիւն. — նոր արեւ մը ծագած է Հայաստան աշխարհի վրայ: Այդ խանդավառութեամբ

չուտով Հայաստանի մէջ դպրոցներ բանալ կը սկսին, ուսուցանելու համար՝ Հայ պատանիներուն, Հայերէն գրել կարգաւոր: Այս վերջիններէն խելացիները կը շրջեն Բիւզանդիոն, Աստուածաշնչական գիտութեան մէջ զարգանալու համար, որպէսզի վերադարձին գեղեցիկ կերպով թարգմանեն Աստուածաշունչը: Սակայն մինչ այդ, հապճեպ թարգմանութիւն մը կը կատարեն Ասորերէնէ: Գրերու գիւտին ընդունուած որոշ մէկ թուական չկայ, բայց տեղի ունեցած է 400էն ետք և 410էն առաջ, որմանք կ'ընդունին 404ը, ուրիշներ՝ 406ը:

Այսպէս, այս երկու դէմքերը իրենց ամբողջ կեանքի ընթացքին կը քննան Հայուն միտքը ուսման բանալ ու կը յաջողին՝ Ե. դարուն իսկ, ստեղծել գրականութիւն մը, որ մինչեւ հիմա կը մնայ իր բարձրութեան վրայ և հիացում կը պատճառէ ամբողջ մարդկութեան: Հայոց Պատմութեան մէջ Ե. դարը կոչուած է Հայ գրականութեան Ոսկեդար:

Կրնանք, առանց վարանումի, այս երկու մեծ հայերը կոչել Հայ մտքի Լուսաւորիչները:

Պ Ա Ս Ը.

ՀԱԻԱՏՈՅ ՀԱՆԳԱՆԱԿԸ — ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂ, ՔՈՒԱԿԱՆ ԵՒ ՆՊԱՏԱԿ

Հաւատոյ Հանգանակը այլ բացատրութեամբ կը կոչուի Նիկիական Հանգանակ, որ կը բացատրէ արդէն թէ ուր պատրաստուած է առիկա: Քրիստոսի 325 թուականին, Կոստանդիանոս կայսեր հրաւերով,

318 եպիսկոպոսներ կը հաւաքուին Նիկիա քաղաքը (Պոլսոյ մօտ), այնտեղ գումարելու համար ընդհանուր եկեղեցական ժողով մը, որ ընթացիկ բացատրութեամբ կը կոչուի Տիեզերական Ա. ժողով: Ժողովին գրգռապատճառն էր Եկեղեցւոյ մէջ երկու հոսանքներու կազմուիլը, որոնք՝ զիրենք գլխաւորողներու անուններով, կը կոչուին Աթանասեան և Արիստեան: Ժողովին մէջ կը յաղթանակէ Աթանասի խումբը և ճշովք կը կարգացուի Արիստի վրայ, որ կը շեշտէր Քրիստոսի մարդկային բնութիւնը, մինչդեռ Աթանաս կը դաւանէր Անոր բացարձակ Աստուածութիւնը:

Նիկիոյ ժողովին, Հայոց որպէս ներկայացուցիչ, մասնակցած է Գրիգոր Լուսաւորչի որդին Արիստակէս:

Հաւատոյ Հանգանակ.

Հաւատամք ի մի Աստուած, ի Հայրն ամենակալ, յարարին ներկնի և երկրի, երեւելեաց և աներեւութից:

Եւ ի մի Տէր Յիսուս-Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ հօրէ միածին, այսինքն յեղութենէ Հօր: Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ՝ յԱստուծոյ ճշմարտէ ծնունդ և ոչ արարած: Նոյն ինքն ի բնութենէ Հօր, որով ամենայն ինչ եղեւ յերկինս և ի վերայ երկրի, երեւելիք և աներեւոյթք: Որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան իջեալ յերկնից՝ մարմնացաւ, մարդացաւ, ծնաւ կատարելապէս ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Հոգւովն Սրբով: Որով էառ զմարմին, զհոգի և ըզմիտ, և զամենայն որ ինչ է ի մարդ՝ ճշմարտապէս և ոչ կարծեօք: Չարչարեալ, խաչեալ, թաղեալ, յերորդ աւուր յարուցեալ, ելեալ յերկինս նովին

մարմնովն նստաւ ընդ աջմէ Հօր: Գալոց է նովին
մարմնովն և փառօք Հօր ի դատել զկենդանիս և
զմեռեալս, որոյ Թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան:

Հաւատամք և ի Սուրբ Հոգին, յանեղն և ի կա-
տարեալն, որ խօսեցաւ յՕրէնս և ի Մարգարէս և
յԱւետարանս. որ էջն ի Երրօրեան, քարոզեաց յԱ-
ռաքեալսն և բնակեցաւ ի Սուրբսն:

Հաւատամք և ի մի միայն Ընդհանրական և Ա-
ռաքելական Սուրբ Եկեղեցի.

ի մի Մկրտութիւն.

յԱպաշխարութիւն.

ի Քառութիւն և ի Թողութիւն մեղաց.

ի Յարութիւն մեռելոց.

ի Դատաստանն յաւիտենից հոգւոց և մարմնոց.

յԱրքայութիւն երկնից

եւ ի կեանսն յաւիտենականս:

Իսկ որք ասենն՝ էր երբեմն յորժամ ոչ էր Որ-
դին, կամ էր երբեմն յորժամ ոչ էր Սուրբ Հոգին,
կամ թէ յոչէից եղին կամ յայլմէ էութենէ ասեն լի-
նել զՈրդին Աստուծոյ և կամ զՍուրբ Հոգին, և թէ
փոփոխելիք են կամ աշխարհիք, գոյնպիսիսն նզովէ
կաթողիկէ և Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի:

(Գրիգոր Լուսաւորչի կողմէ աւելցուած) Իսկ մեք
փառաւորեսցուք որ յառաջ քան զյաւիտեանս, եր-
կիր պաղանկով Սրբոյ Երրորդութեանն և միոյ Առ-
տուածութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. այժմ
և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

Գ Ա Ս Բ.

ՀԱՒԱՏԱՄԻՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հաւատամքը խմբագրուած այն գրութիւնն է,
որ կը բովանդակէ Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ գաւա-
նական կէտերը, որոնք հետեւեալներն են.

ա) Աստուած

բ) Որդի

գ) Հոգի

դ) Եկեղեցի

ե) Մկրտութիւն

զ) Մեղք

է) Մեռելոց Յարութիւն

ը) Թաւիտենական (կամ վերջին) Դատաստան

թ) Երկնքի Թագաւորութիւն (Արքայութիւն)

ժ) Թաւիտենական կեանք (կամ հոգւոյ անմա-
հաւթիւն)

Գ Ա Ս Ժ.

ԽՈՐՀՈՒՐԴ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՐԻՈՑ ԽՈՐՀԱՒՐԴՆԵՐԸ. ՄԿՐՑՈՒԹԻՒՆ, ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ, ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ Ս. ՊՍԱԿ

Խորհուրդ բառը կը նշանակէ իրողութիւն մը
զոր չենք զգար, չենք տեսներ ոչ ալ ոհէ կերպով
կրնանք հաստատել անոր գոյութիւնը յայտնապէս,

այլ՝ անհիւս ըլլալով իրողութիւն խորքին մէջ, մարդկային մտքին համար անյայտ կամ անհասկնալի կը մնայ:

Քրիստոնէական ըմբռնումով խորհուրդ բառը կը նշանակէ այն իրողութիւնը, որ կը գտնուի որոշ արարքներու կամ որոշ խօսքի բանաձեւերու ետին, զոր սակայն զգալապէս չենք տեսներ և չենք իմանար, այլ՝ հաւատքով կ'ընդունինք անոր իրապէս գոյութիւնը: Խորհուրդ բառով կը հասկնանք այդ իրողութիւնն ու անոր յատուկ արարողութիւնը՝ Մէսը, միասին:

Հայաստանեայց Եկեղեցին ունի հօթը խորհուրդներ:

- ա) Մկրտութիւն
- բ) Դրոշմ
- գ) Ապաշխարութիւն
- դ) Հաղորդութիւն
- ե) Պսակ ամուսնութեան
- զ) Կարգ հիւանդաց կամ Վերջին Օծում
- է) Կարգ Ձեռնադրութեան

Մկրտութիւն.

Մկրտութիւնը քրիստոնէականացած ձեւն է Հրեայ ազգին մէջ սկզբնապէս գոյութիւն ունեցող լուսնումի մը, և է նաեւ Քրիստոսի կողմէ հաստատուած առաջին խորհուրդը: Ըստ սկզբնական սովորութեան պէտք է կատարուի հոսուն ջուրի մէջ, բայց ներկայիս անկարելի ըլլալով այդ ձեւով գործադրելը, ընդունուած է կայուն գաղջ ջուրի մէջ կատարելը: Մեր Եկեղեցին կը կատարէ զայն երեք անգամ երախան ջուրին մէջ թաթխելով՝ «ընկղմամբ»։ Ուրիշ և Եկեղեցիներ ջուրը գլխուն վրայէն կը թափեն:

Ըստ Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ դաւանութեան, ամէն մարդ որ կը ծնի աշխարհի վրայ իր վրան կը կրէ աղամական կամ սկզբնական մեղք ըսուածը: Աղամ անհնազանդ գտնուած էր Աստուծոյ հրամանին և կենաց ծառի պտուղէն կերած: այս անհնազանդութիւնն է Աղամի մեղքը զոր կը կրէ իր վրան աշխարհ եկող ամէն մարդ: Ուստի քրիստոնեաներս կը հաւատանք որ երբ երախան ջուրին մէջ կը թաթխուի, քանի որ ջուրը լուալու ու մաքրելու յատկութիւնը ունի, երախան դուրս կ'ելլէ մաքրուած ու սրբուած իր մեղքէն որ աղտ մըն էր հողին վրայ: Պատկերաւոր բացատրութեամբ մը որ գործածուած է Աւետարանի մէջ երախային ջուրին մէջ թաթխուիլը կը նմանցուի հին՝ մեղաւոր մարդուն քաղումին, և ջուրէն դուրս գալը՝ վերսին ծնունդի, իբրեւ մաքրուած ու սրբուած ՆՈՐ ՄԱՐԴ:

Ապաշխարութիւն.

Ապաշխարել բառը կը նշանակէ՝ հեծել, հեծեծել, լալ, ողբալ եղած սխալի մը համար: Քրիստոնէական իմաստով, կը նշանակէ ի սրտէ զղջալ ու ցաւիլ կասաբուած մեղքի մը վրայ:

Ապաշխարութեան խորհուրդը սկսած է Եկեղեցւոյ առաջին դարուն երբ դարձի եկողներ զգալով ծանրապէս իրենց մեղաւորութիւնը կ'անցնէին ինքնամոփոխութիւն և զղջումի շրջան մը, ընդհանրապէս՝ քառասուն օր:

Եկեղեցական յատուկ ծէս կամ արարողութիւն չկայ ապաշխարութեան խորհուրդին համար, այլ՝ անհատը ինքնիրեն կ'իրագործէ զայն ապրելով ինք իր մէջ ամփոփուած կեանք մը, ինքզինք զրկելով բոլոր հաճոյքներէն և որոշ ուտելիքներէ (ընդհանրա-

պէս մտնէն), ասոնցմէ վեր, մա՛նաւանդ, լեցունած իրական գիտակցութեամբը իր մեղքերուն, խորապէս կը ցաւի ու կը զղջայ անոնց վրայ:

Անհատին այս գործքերուն ետեւ կեցող խորհուրդը այն իրողութիւնը՝ այն փոփոխութիւնն է, որ կը կատարուի մարդուն մէջ. այսինքն՝ մարդ իր վրայէն կը թօթափէ ըրած մեղքերը և կը մաքրուի անոնց ծանրութենէն. թէեւ երեւութական, տեսանելի ու զգալի ոչ մէկ փոփոխութիւն կը նշմարուի մարդուն վրայ, սակայն իսկապէս տեղի ունեցած է իրողութիւն մը, զոր կարելի չէ մտքով ըմբռնել այլ՝ ուրուն կարելի է միայն հաւատալ:

Հաղորդութիւն.

Հաղորդութեան խորհուրդը այլ անունով կը կոչուի Պատարագ: Պատարագ կը նշանակէ զոհ, իսկ հաղորդութիւն՝ մասնակցութիւն. այս երկու բառերը արդէն լիովին կը բացատրեն հաղորդութեան խորհուրդը: Ասիկա երկրորդ խորհուրդն է, որ հաստատուած է ուղղակի, Քրիստոսի ձեռքով վերջին ընթրիքի առթիւ երբ հացը օրհնելով բաժնեց իր աշակերտներուն ըսելով «այս իմ մարմինն է», նոյնպէս գինին օրհնելով տուաւ անոնց ըսելով «այս իմ արիւնն է» և աւելցնելով «Ասիկա իմ յիշատակիս համար ըրէք»:

Պատարագի արարողական բաժինը դարերու ընթացքին զարգացած է և կորսնցուցած իր նախկին պարզ ձեւը: Նախապէս տեղի կ'ունենար ամէն օր, ներկայիս՝ մեր Եկեղեցւոյ մէջ, ընդհանրապէս կիրակի օրերուն միայն կը կատարուի, տեղ տեղ միայն Շաբաթ օրերը եւս պատարագ կը մատուցուի, իսկ ասոնցմէ դուրս, շաբթուան ընթացքին պատահող

Տէրունի տօներուն կամ Սրբոց մեծ Տօներուն առթիւ կը կատարուի:

Պատարագի արարողութեան մէջ խորհուրդ է այն իրողութիւնը որ օրհնուած հացին ու գինին մէջ կը հաւատանք ներկայութեանը Քրիստոսի մարմնին և արեան: Երբ քահանան հացն ու գինին կ'օրհնէ և զանոնք Աստուծոյ կը մատուցանէ իբր զոհ, կը խնդրէ որ Ս. Հոգին իջնէ անոնց մէջ և զանոնք փոխակերպէ Քրիստոսի մարմնին ու արեան՝ Քրիստոսի ներկայութիւնը բերէ անոնց մէջ: Մենք կը հաւատանք որ Ս. Հոգին կ'իջնէ անոնց մէջ և զանոնք Քրիստոսի մարմնին և արեան համադր կը դարձնէ, որով երբ այդ հացէն ու գինիէն կտոր մը ճաշակենք, մեր մէջ կ'ունենանք Քրիստոսի ներկայութիւնը: Քանի որ Քրիստոս իր աշխարհ գալը բացառեց ըսելով որ, ինք աշխարհ իջած է և մարդեղած որպէս զի մարդը աստուածացնէ, ուրեմն կը հաղորդուինք իր մարմնով այդ ձեւով բարձրանալու և իր առաքելութեան նպատակը իրագործելու համար: Իր կեանքի վերջին շրջանին Քրիստոս իր աշակերտներուն ըսաւ որ ինք միշտ ներկայ պիտի ըլլայ իրենց մէջ, ասով կ'ակնարկէր անշուշտ հաղորդութեան խորհուրդին. որու միջոցաւ Չինաւորեալ Եկեղեցին կը վայելէ Քրիստոսի ներկայութիւնը իր մէջ:

Պսակ Ամուսնութեան.

Պսակ կը նշանակէ թագ: Այր և կին Եկեղեցւոյ մէջ կը պսակուին իբրեւ թագաւոր՝ Տէր, և թագուհի՝ Յիկիմ:

Ամուսնութեան խորհուրդը Առաքելական դարուն արդէն սկսած է գործադրուիլ իր նախնական

ձեւին մէջ, յետոյ է որ կամաց կամաց զարգացած, Ս. Գրական ընթերցումներով, ազօթքներով ու շարականներով ճոխացած է, և վերածուած՝ ներկայ ձեւին: Պսակի արարողութիւնը չի կրնար կատարուիլ Պահոց և Տէրունի օրերուն. իսկ եթէ Կիրակի օրերու մէջ կը կատարուի, պէտք է տեղի ունենայ, ըստ Եկեղեցւոյ օրէնքին, Երեկոյեան ժամերգութենէն ետք, որովհետեւ ժամերգութենէն ետք քրիստոնէական ըմբռնումով վերջացած կը համարուի օրը և սկսած՝ յաջորդը: Կիրակի Երեկոյեան ժամերգութենէն ետք կատարուած պսակներ կը նկատուին Երկուշաբթիի մէջ կատարուած: Կը պատահի երբեմն, սակայն, որ այս օրէնքը զանց կ'առնուի, արտակարգ պարագաներու բերմամբ:

Քրիստոնէական Եկեղեցին իր հաւատացեալներուն չ'արտօնէր բազմակնութիւն, Պսակի խորհուրդը կը կատարուի մէկ անգամ և անլուծելի է:

Խորհուրդը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ պսակուելէն ետք, այր և կին կը կազմեն անտեսանելի միութիւն մը, երբ քահանան երկուքին ձեռքերը իրարու տալով Աստուածաշունչի խորհրդաւոր բացատրութեամբ կ'ըսէ. — այս երկուքը ասկէ՝ ետք իբրեւ մէկ մարմին պիտի ըլլան: Ըստ Աստուածաշունչի պատմութեան, կինը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ այրին մէկ կողոսկրը, ուրեմն անկէ առնուած է և երկուքը միասին մէկ ամբողջութիւն կը կազմեն: Երբ միութիւն կ'ըսուի, անշուշտ տեսանելի կամ մարմնաւոր միութեան մը չ'ակնարկուիր, այլ՝ հոգւոյ միութեան: Պսակուելէն ետք այր և կին մէկ սիրտ, մէկ հոգի և մէկ կամք պէտք է ըլլան:

Գ Ա Ս Ժ Ա.

ՄԵՂՔ ԵՒ ՇՆՈՐՀՔ — ԵՕԹԸ ՄՈԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՄ ՄԱՀԱՑՈՒ ՄԵՂՔԵՐԸ ԵՒ ԵՕԹԸ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մեղք՝ բառացիօրէն կը նշանակէ յանցանք, վնաս: Երբ մարդ մը իրեն տրուած պարտականութիւն մը չի կատարեր, կամ չի յարգեր իր երկրին և իր պատկանած ընկերութեան կողմէ, կամ ոեւէ կերպով իրեն տրուած հրահանգ կամ օրէնք, մեր բացատրութեամբ՝ այդ մարդը յանցանք գործած է: Իսկ եթէ չհնազանդի այն պատուէրներուն կամ օրէնքներուն որոնք իրեն տրուած են, այս անգամ, Աստուծոյ կողմէ, կ'ըսենք որ այդ մարդը մեղք գործած է: Քրիստոնէութիւնը կ'ընդունի՝ և իրողութիւնն ալ այդ է, որ մարդ արարած ի ծնէ մեղանշական է և մեղքը պատճառ է յաւիտենական կեանքի կորուստին: Արդ, չկայ մարդ որ մեղք չգործէ, ուրեմն բոլոր մարդերը իրենց յաւիտենական կեանքը պիտի կորսնցնեն. — Ոչ. Եկեղեցիքին ասոր համար երկու կերպեր սահմանած է. Խոստովանանք և Ապաշխարութիւն: Սակայն, ինչպէս քաղաքացիական կեանքի մէջ յանցանքներ կան որ պզտիկ են և անոնց պատիժը՝ թեթեւ, մինչ ուրիշներ ալ կան որոնք մահուան կը դատապարտեն մարդը, այնպէս ալ Քրիստոնէական կեանքի մէջ կան մեղքեր որ խոստովանութեամբ կը ներուին, իսկ ուրիշներ՝ յաւիտենական տանջանքի կը դատապարտեն մարդը: Քրիստոս ըսաւ. պիտի ներուին բոլոր մեղքերը, բայց

Ս. Հոգևոյ դէմ եղած հայհոյութիւնը պիտի չներուի:
Այս վերջին տեսակի մեղքերը կը կոչուին՝ ՄԱՀԱՑՈՒ:

Ենթահիմ.

Ենթահիմ. կը նշանակէ տրուած բան մը, որուն
մարդ ինքզինքը արժանի չնկատելով, կ'ընդունի ա-
տիկա որպէս բարիք որ տրուած է, շնորհուած է
իրեն: Ասկէ՝ բառին կրօնական իմաստը. այն բոլոր
կարողութիւնները, ձիրքերն ու բարիքները որոնք
տրուած են մարդուն Աստուծոյ կողմէ, կը կոչուին
Ենթահիմ:

Մարդ արարածին կեանքը, իր սկզբնաւորութե-
նէն դիտելով, հիմնական հետեւեալ շնորհները կը
նկատուին.

— Առաջին շնորհը մարդուն՝ կեանքն է, և այդ
կեանքին մէջ Աստուծոյ շուքը.

— Բանականութիւնն ու խօսքը, մարդէ մարդ
տարբեր ձեւերով, տարբեր չափերով. — Աստուծոյ կապն
ու յարաբերութիւնը մարդուն կեանքին հետ (Աս-
տուածաշունչին մէջ): — Քրիստոսի աւխարհ գալուստը,
մոլորեալ մարդը ուղիղ ճամբուն մէջ դնելու համար,
ատիկա մեծագոյն շնորհն է մարդուն տրուած:

Ունէ մարդ հպարտանալու չէ որ ուրիշներէն ա-
ւելի շնորհներ ունի, անոնց վրայ առաւելութիւն-
ներ ունի, որովհետեւ՝ եթէ մտածէ ան, պիտի գտնէ
արդարեւ, որ ինքնիրմէ ոչինչ ունի, ինքնիրեն ո-
չինչ տուած է և կրնայ տալ, կամ տրուածին վրայ
ոչինչ կրնայ աւելցնել: Աւետարանի բացատրու-
թեամբ՝ մարդ չի կրնար իր գլխուն վրայ մաղ մը
աւելցնել կամ պակսեցնել եղածէն, կամ չի կրնար
մաղ մը ճերմկեցնել կամ սեւեցնել: Արդ, մարդուն
կեանքը Աստուծոյ շնորհներով կը ղեկավարուի և
ասոր համար է որ Աւետարանի մէջ կ'ըսուի թէ Օ-

րէնքը Մովսէսի ձեռքով տրուեցաւ, իսկ Քրիստոս
առաւ Շնորհը: Առաքելական Թուղթեր ալ, առանց
բացատրեան, ծանրացած են շնորհի վարդապե-
տութեան վրայ:

Մայրութիւն.

Մայրութիւն բառին ճիշդ հոմանիշներն են՝ չափա-
զանցութիւն ու ծայրայեղութիւն: Մարդուն կեանքը
կ'ընթանայ բազմաթիւ արարքներով և սովորու-
թիւններով: Արդ, մէկ արարքին կամ մէկ սովոր-
ութեան յատկացնել ամբողջ կեանքը, մոռնալով
միւս բոլորը, կեանքին իմաստը այդ մէկով միայն
լեցնել և այդ ընել կեանքին միակ նպատակ, իսկա-
պէս բնական չէ: Քրիստոնէական կրօնի սկզբունք-
ներէն կարեւոր մէկն է՝ ժողովարարութիւնը, որ հակա-
ռակն է մոլութեան: Օրինակ. քրիստոնէական կրօնը
չի քարոզեր կերակուր չուտել կամ շատ քիչ ուտել,
այլ ուտել այնքան որքան պէտք է՝ մեր մարմինն
պէտք եղածէն աւելին միայն չուտել. նոյնպէս չի
քարոզեր մինչեւ վերջ աշխատիլ կամ շատ քիչ հանգ-
չիլ, այլ՝ կեանքին իմաստը հանգիստին մէջ չգտնել
ու կեանքին առաւելագոյն բաժինը անոր չյատ-
կացնել:

Առաքիցութիւն.

Առաքիցութիւն հոմանիշ է քաջութիւն բառին:
Այն մարդը որ իր երկրին օրէնքները ճիշդ կը գոր-
ծադրէ, իրեն տրուած պարտականութիւնները կա-
տարեալ կերպով կ'իրագործէ, իր երկրին ու պե-
տութեան հաւատարիմ կը գտնուի ամէն տեղ և ամէն
պարագայի մէջ, կը կոչուի քաջ, այսինքն՝ մարդ մը
որ կրնայ իր առջեւ դրուած բոլոր դժուարութիւն-

ները հարթել ու իր համբուն ուղղութիւնը չկորսնցնել: Այս տեսակէտէն դիտուած, քրիստոնէական կրօնը մարդուն դիմաց կը դնէ բազմաթիւ և մեծ դժուարութիւններ, որոնց առջեւ շատեր կ'ընկերկին. կը գտնուին անհատներ ալ, սակայն, որ կը յաղթահարեն ու կը խորտակեն զանոնք և կը քալեն ուղիղ համբայէն: Ահա այս վերջիններն են որ քրիստոնէական բացատրութեամբ կը կոչուին՝ Առաքինի:

Ծօրք մօլութիւններ.

- 1.— Հպարտութիւն
- 2.— Նախանձ
- 3.— Բարկութիւն
- 4.— Ծուլութիւն
- 5.— Ագահութիւն
- 6.— Որկրամոլութիւն
- 7.— Բզջախոնութիւն

Ծօրք առաքինութիւններ.

- 1.— Խոնարհութիւն
- 2.— Եղբայրսիրութիւն
- 3.— Հեղութիւն
- 4.— Աշխատասիրութիւն
- 5.— Ողորմածութիւն
- 6.— Բարեխառնութիւն (Ժուժկալութիւն)
- 7.— Ողջախոնութիւն

Պ Ա Ս Ժ Բ.

ՏԱՍՆԱԲԱՆԵԱՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆՆԵՐ. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԼՐԱՑՈՒՑԱԾ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆՆԵՐԸ.

«ՆՈՐ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ»Ը

Տասնաբանայ Պատուիրանները.

Աստուածաշունչի պատմութենէն դիտենք, որ Մովսէս իսրայէլի ժողովուրդը Եգիպտոսէն դուրս հանելէն ետք, երբ կը գտնուէր Սինայի անապատը, բնականաբար առաջին անգամ պէտքը զգաց օրէնքի, այս ժողովուրդը ղեկավարելու համար: Անապատին անուամբ՝ Սինա, կոչուած լեռան վրայ, Աստուծոյ ձեռքով երկու քարէ տախտակներու վրայ գրուած տասը պատուիրաններ ստացաւ, որոնք պիտի ուղղէին իւրաքանչիւր իսրայէլացիին կեանքը. այս պատուիրաններուն անունը՝ իրենց թիւէն առնելով, կոչած են Տասնաբանեայ Հետեւեալներն են.

- 1.— Ես եմ միակ Աստուածը, ուրիշ աստուածներ չունենաս
- 2.— Կուռքեր չշինես քեզի համար
- 3.— Աստուծոյ Անունը պարապ տեղ բերանդ չառնես
- 4.— Շաբաթ օրը Սուրբ պահես
- 5.— Պատուես հայրդ ու մայրդ
- 6.— Մարդ չսպանես
- 7.— Շնութիւն չընես
- 8.— Զգոգնաս
- 9.— Սուտ վկայութիւն չընես
- 10.— Զցանկանաս ընկերիդ ունեցածներուն:

Քրիստոսի լրացուցած պատուիրանները.

Քրիստոս իր քարոզութեան մէջ կ'ըսէ. մի խոր-
հիջ որ ես եկած եմ օրէնքները կամ մարդարէները
ժխտելու՝ ջրելու, այլ՝ լեցնելու, ամբողջացնելու.
արդարեւ անոնցմէ ճշմանախեց՝ մը պիտի չկորսուի
մինչեւ որ բոլորը կատարուին: Ու շարունակելով
ըրաւ հետեւեալ մեկնութիւնները. (Մատթ. Ե. 21-48):

ա) Նախնեաց կողմէ ըսուած էր. «Մի սպաներ»,
որովհետեւ ան որ կը սպանէ պարտական պիտի ըլլայ
դատաստանի: Այլ ես կ'ըսեմ ձեզի թէ, իւրաքան-
չիւր ոք որ պարսպ տեղ եղբօրը կը բարկանայ պար-
տաւոր պիտի ըլլայ դատաստանի:

բ) Ըսուեցաւ «Մի շնար»: Բայց ես կ'ըսեմ ձեզի
թէ իւրաքանչիւր ոք որ կնոջ կը նայի ցանկանալով
անոր, այդ վայրկեանին իսկ շնացաւ անոր հետ իր
օրտին մէջ:

գ) Դարձեալ նախնեաց կողմէ ըսուեցաւ «Սուս
պիտի չերդուըննաս». ես կ'ըսեմ ձեզի բնաւ չերդուըն-
նալ, այլ՝ ձեր այո-ն թող այո ըլլայ, և ոչ-ը՝ ոչ:

դ) Ըսուեցաւ՝ «Աչքի դէմ աչք և ահաւայի դէմ
ահաւայ», բայց ես կ'ըսեմ ձեզի չարին դէմ մի կե-
նաք:

ե) Ըսուեցաւ՝ «Սիրէ ընկերներդ և ատէ թշնա-
միներդ», բայց ես կ'ըսեմ ձեզի, որ սիրէք ձեր
թշնամիները եւս:

Նոր պատուիրանը.

Աւետարանի մէջ որոշապէս կը նկատուի որ Քրի-
ստոս յատուկ շեշտ դրած է սիրոյ պատուիրանին
վրայ և անոր տուած՝ ամենաբարձր տեղը իր քարո-
զութեանց մէջ: Մինչդեռ մարդիկ, նախապէս, պար-

տէին սիրել զԱստուած, իրենց ծնողքն ու ընկերը,
Քրիստոս զարգացնելով զայն կը պատուիրէ.

— Սիրել զԱստուած

— Սիրել ընկերը անձին պէս. և

— Սիրել թշնամին:

Անոր վերջին պատուիրանը իր առաքեալներուն
դարձեալ սէրն էր, որովհետեւ անոր մէջ ձուլուած
կը տեսնէր միւս բոլորը. «Իմ պատուէրս այն է, որ
սիրէք զիւրար, ինչպէս ես սիրեցի ձեզ» (Թով. ԺԵ. 12):

Պ Ա Ս Ժ Պ.

ԵԿԵՂԵՑԻ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻ.

ԱԻԵՏԱՐԱՆԸ՝ ՀԱՅՐ, ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆ՝ ՄԱՅՐ.

Եկեղեցի.

Եկեղեցի կը նշանակէ հաւատացեալներու խումբ՝
ամբողջութիւն: Քրիստոս այսպէս կը բացատրէ զայն.
հոն ուր, կ'ըսէ, իմ անուովս երկու հոգիներ քով
քովի կու գան և աղօթք կը մատուցանեն, այնտեղ
է իմ եկեղեցիս: Ներկայիս երբ եկեղեցի բառը գոր-
ծածուի իր լայն առումովը՝ ըսուի՝ Քրիստոսի Եկե-
ղեցին կամ Քրիստոնեայ Եկեղեցին, կը հասկցուի աշ-
խարհի վրայ գտնուող բոլոր քրիստոնեայ մարդերու
ամբողջութիւնը:

Աւետարանական այլ բացատրութեամբ մը՝ Ե-
կեղեցին Քրիստոսի մարմինն է աշխարհի վրայ, ինչ-
պէս ինք կը բացատրէ որթատուկին պատկերով,

ինքզինք նմանցնելով որթատունկի բունին, իսկ հաւատացեալները՝ անոր ճիւղերուն: Ուրեմն Եկեղեցին աշխարհի վրայ մէկ ամբողջութիւն՝ մէկ մարմին կը կազմէ, որուն գլուխն է Քրիստոս և անդամ են բոլոր քրիստոնեաները: Ինչպէս մարմնի մը իւրաքանչիւր անդամը իր դերն ու մասնակցութիւնը ունի անոր կեանքին մէջ, այնպէս ալ, խորհրդանշաբար, Քրիստոսի մարմնին անդամ եղող իւրաքանչիւր մարդ իր պարտականութիւնն ու մասնակցութիւնը ունի մարմնի ամբողջութեան կեանքին մէջ, միշտ ղեկավարուելով Գլուխին՝ Քրիստոսի հրահանգներով, զոր մեղի լսելի կը դարձնէ այժմ Եկեղեցւոյ վերին իշխանութիւնը:

Մեկնելով հաւատացեալներու խումբ իմաստէն, Եկեղեցի բառը կը նշանակէ նաեւ այդ խումբին հաւաքատեղի որպէս ծառայող յատուկ շէնք, նախկին բառով՝ տաճար:

Առաջին իմաստով՝ քրիստոնեայ Եկեղեցին բաղկացած է երկու մասերէ.

ա) Յաղթանակեալ Եկեղեցի

բ) Զինուորեալ Եկեղեցի

ա. — Յաղթանակեալ Եկեղեցին խումբն է այն հաւատացեալներուն, որոնք աշխարհային մարմնաւոր կեանքը՝ որ պայքար մըն է, յաղթական կերպով մղած են և փոխադրուած անդնական յաւիտեանական կեանքին:

բ. — Իսկ Զինուորեալ Եկեղեցին, խումբն է այն հաւատացեալներուն, որոնք տակաւին կեանքի պայքարին մէջ են:

Հայաստանեայց Եկեղեցի.

Հայաստանեայց Եկեղեցի մասնաւոր անունն է հաւատացեալներու այն խումբին, որոնք ազգութեամբ Հայ են: Ուրիշ աւելի կարեւոր յատկանիշ մը, որ բուն իսկ ծնունդ տուողն է այս մասնաւոր անունին, այն է որ Հայ Եկեղեցին կ'ընդունի Տիեզերական առաջին երեք ժողովները միայն իրենց առած որոշումներով. Նիկիոյ, Կ. Պոլսոյ, և Եփեսոսի ժողովները: Որով, Հայաստանեայց Եկեղեցի կը կոչուի ընդհանուր Եկեղեցւոյ այն բաժինը, որ իբրեւ դաւանանք ունի տիեզերական առաջին երեք ժողովներու որոշումները և իբրեւ հաւատացեալներ՝ հայեր:

Աւետարանը՝ Հայր եւ Եկեղեցին՝ Մայր.

— Աւետարանը՝ քրիստոնէական Եկեղեցւոյ մէջ, կ'ընդունուի որպէս հայրը քրիստոնեայ մարդուն, որովհետեւ անիկա է որ իր մէջ կ'ամփոփէ Քրիստոնէութեան էութիւնը. Անիկա քրիստոնէական հաւատքին սերմնն է, որմէ ծնունդ կ'առնեն հաւատացողներ և մինչեւ իրենց կեանքին վերջը իրենց հաւատոյ սընունդը կը հայթայթէ Աւետարանը:

— Իսկ Եկեղեցին հոգւոյ մայրն է քրիստոնեային, զոր իր հովանիին ներքեւ կը պահէ և որուն կու տայ քրիստոնէական դաստիարակութիւն. Եկեղեցիէն է որ հաւատացեալը վերստին կը ծնի՝ ջուրէն և Ս. Հոգիէն:

Գ Ա Ս Ժ Գ.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՍՊԱՍՆԵՐ, ԱՆՕԹՆԵՐ ՈՒ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

Սպասենք ու Անօթներ.

1.— Սկիհ, որ Հաղորդութեան բաժակն է. բաղ-
կացած է Պատուանդանէ, Մէջքէ, և Տաշտիկէ:
Վերջինին մէջ կը լեցուի գինին, և վրան կը դրուի
կափարիչը՝ յատուկ բառով՝ Մաղզմայ, որուն վրայ
կը հանգչի նշխարը: Մաղզման կը խորհրդանշէ զոհի
սեղանը, զոհը նկատելով աստուածային Գառը՝ Յիսուս:
Սկիհը կը ծածկուի քառակուսի աղնիւ կտորով մը՝
ընդհանրապէս ասեղնագործուած, որ կը կոչուի՝
Ծածկոց:

2.— Բուրուառ, բոժոժաւոր երեք չղթաներէ կա-
խուած խնկաման մը, որ թէ՛ սովորական պաշտա-
մունքներու և թէ՛ Ս. Պատարագի միջոցին կը ծա-
ռայէ խնկարկելու:

3.— Խաչ, նախաքրիստոնէական շրջանին՝ մա-
հապարտներու յատուկ այս առարկան որ կը կազմուի
երկու փայտերու իրարու վրայ խաչաձեւ միացումով,
սրբագործուեցաւ Քրիստոսի մահուամբ անոր վրայ,
և դարձաւ փրկագործութեան խորհրդանշի: Ներկա-
յիս իր զանազան գործածութիւնները ունի Եկեղեց-
ւոյ արարողութեանց ընթացքին:

4.— Աւսանակ, հաւատացեալներուն նուիրած մո-
մերը վրան հաստատելով վառելու համար պատրաս-
տուած միանոց կամ բազմանոց առարկայ:

5.— Կանթեղ, Եկեղեցւոյ լուսաւորութեան յա-
տուկ առարկայ:

— 45 —

6.— Կերոն, փայտէ երկար ձողով աչտանակ, զոր
դպիրներ Աւետարան կարդացողին երկու կողմերէ կը
բռնեն:

7.— Քոց, բաղկացած է բոժոժներով եղերուած
սկաւառակաձեւ մետաղէ մը և հասակաչափ փայտէ
ձողէ մը:

8.— Ծննդայ, գրեթէ գործածութենէ դադարած ե-
րաժշտական գործիք, երկու սկաւառակներէ բաղկա-
ցած, որոնց իրարու բախումով յառաջ կու գայ ե-
րաժշտութիւնը:

9.— Շոնիհ, մետաղէ կծիկ մը կոնքով մեկտեղ,
պատարագիչին ձեռքի լուացման համար:

10.— Աղաւնի Միւռոնի, աղանին խորհրդապատ-
կերը ըլլալով Ս. Հոգիի, Ս. Միւռոնը կը պահուի
մետաղէ աղանիի մը մարմնին մէջ:

11.— Նեխարք, հաղորդութեան կամ պատարագի
համար յատկապէս պատրաստուած հաց, որ բոլորա-
կաձեւ է և վրան կը կրէ խաչելութեան պատկերը:

12.— Գիհի, խաղողի ջուրէն պատրաստուած
խմիչք, որ մասնաւոր պատրաստութեամբ՝ անապակ
գինի, կը գործածուի պատարագի խորհուրդին մէջ,
խորհրդանշաբար Քրիստոսի արեան:

13.— Մաս, բարակ և բոլորչի բացուած հաց,
որ հաղորդութենէն ետք կը բաժնուի ժողովուրդին:

Եկեղեցական զգեստներ.

1.— Շապիկ, մինչեւ ոտքերը երկարող զգեստ,
որ եկեղեցիէն ներս գործածելու յատուկ տարազն է
դպիրներուն ու սարկաւազներուն: Կայ նաեւ պատա-
րագիչի յատուկ ճերմակ շապիկ:

2.— Ուրաք, երիշներով շրջապատուած նեղ ու երկար կտաւէ կտոր մը, որ կը ձգուի սարկաւազի (երբեմն դպրութեան մէջ յառաջացածներուն եւս) շապիկին կամ վերարկուին վրայէն:

3.— Փորուրաք, քահանային յատուկ ուրար, աւելի լայն և այս անգամ վիզէն կախուելով միայն դէպի առջեւ երկարող:

4.— Գօթի, փորուրարը մէջքին վրայ ամրացնելու և ղենջակը՝ անձեռոցը, կախուելու յատուկ մէջքի կապ:

5.— Վակաւ, պատարագիչի ուսերուն վրայ հանգչող կիսաբոլորակաձեւ բարձր օձիք:

6.— Բազպան, պատարագիչի նախաբազուկներուն վրայ կապուող կամ կոճկուող թեւնոցներ:

7.— Շուրջառ (նափորտ), կիսաբոլորակաձեւ վերնազգեստ, շրջապատելով պատարագիչին իրանը, կուրծքին վրայ ճարմանդով ամրապնդուող:

8.— Եմփուրոն, եպիսկոպոսի յատուկ ուսանոց ուրար:

9.— Սաղաւաթ, քահանայի յատուկ գլխանոց, պատարագի միջոցին գործածելու համար:

10.— Խոյր, եպիսկոպոսական գլխանոց:

11.— Կոճեւո, հայրապետի յատուկ գօտիէն կախուող աղիւռակաձեւ զարդ մը՝ իբր հովուական մախաշ:

12.— Քօղ, նոր օծուած հայրապետի գլխուն վրայ ձգուող շղարչեայ նուրբ ծածկոց, պատարագի տանն գործածուող:

13.— Գաւազան, վարդապետներու, եպիսկոպոս-

ներու և հայրապետներու յատուկ օձագլուխ գաւազան (իւրաքանչիւրը տարբեր ձեւով):

14.— Մասանի, եպիսկոպոսի (աջ ճկոյթի վրայ) և եպիսկոպոսի (աջ մատնեմատի վրայ) յատուկ մատանի:

15.— Հողաքափ, եկեղեցիէն ներս գործածելու յատուկ ոտնաման:

16.— Լանջախաչ, քահանայական և վարդապետական կուրծքի զարդ:

17.— Պանակե, եպիսկոպոսական և հայրապետական կուրծքի զարդ:

18.— Ձեռաց խաչ, ձեռքի թեթեւ խաչ, արարողութեանց ընթացքին իրեն յատուկ գործութեան տեղ ունեցող:

Գ Ա Ս Ժ Ե.

Աղօթք — «ՀԱՅՐ ՄԵՐ». ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ —
ԵՕԹԸ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Աղօթք — «Հայր մեր».

Քրիստոնեայ մարդուն կողմէ Աստուծոյ ուղղուած խօսքը կը կոչուի աղօթք: Հաւատացեալներ կ'աղօթեն երկու ձեւերով՝ հրապարակաւ և առանձինն:

— Հրապարակային աղօթք կ'ըսուի այն աղօթքին, որ կը կատարուի հաւատացեալներու խումբի մը կողմէ միասնաբար:

— Առանձնական աղօթքն այն է, որ կը կատարուի հաւատացեալի մը կողմէ առանձնաբար:

Աղօթքի որպէս օրինակ տուաւ մեզի Քրիստոս «Հայց մեր», որ մեր լեզուին մէջ կը կոչուի «Տէրուհական աղօթք», այսինքն՝ Տիրոջ կողմէ տրուած աղօթք:

«Հայր մեր որ յերկինս ես. սուրբ եղիցի անունքո՛ւ, եկեացէ արքայութիւնքո՛ւ. եղիցին կամքքո՛ւ որպէս յերկինս և յերկրի: Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր: Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց: Եւ մի տանի՛ր զմեզ ի փորձութիւն: Այլ փրկեա զմեզ ի շարէ: Զի քո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս. ամէն»:

Պատշաճութիւն — Եօրր ժամերգութիւններ.

Պաշտամունք կը կոչուի ամբողջութիւնը այն բոլոր արարողութիւններուն, որոնք կը կատարուին եկեղեցւոյ մէջ և նպատակ ունին զԱստուած պաշտելու: Պաշտամունքի յատուկ արարողութիւնները, մեր եկեղեցւոյ մէջ, ունին եօթը մասեր, ժամերգութիւն բառով ծանօթ, այսպէս.

- ա) Գիշերային ժամերգութիւն
- բ) Առաւօտեան ժամերգութիւն
- գ) Արեւագալի ժամերգութիւն
- դ) Ճաշու ժամերգութիւն
- ե) Երեկոյեան ժամերգութիւն
- զ) Խաղաղական ժամերգութիւն
- է) Հանգստեան ժամերգութիւն

Երրորդ ժամու
Վեցերորդ ժամու
Իններորդ ժամու

Նախապէս օրուան ընթացքին այս եօթը ժամերգութիւններն ալ կը կատարուէին իրենց յատուկ ժամերուն. սակայն ներկայիս չեն կատարուիր բոլորն ալ ամէն օր, այլ տնոնցմէ ամենօրեայ են. Գիշերայինն ու Առաւօտեանը միացեալ, և Երեկոյեանը. Ճաշու ժամերգութիւնը շաբաթապահոց՝ Զորեքշաբթի և Ուրբաթ, օրերուն կը կատարուի ինչպէս նաեւ Մեծ Պահոց և Աւագ շաբթուն մէջ մասնաւոր պահեր ունի. Արեւագալի, Խաղաղական և Հանգստեան ժամերգութիւնները եւս յատուկ են Մեծ Պահոց:

Իւրաքանչիւր ժամերգութիւն ուղղուած է երրորդութեան անձերէն մէկուն և կը սկսի ու կը վերջանայ միշտ Տէրունական աղօթքով. բովանդակութիւնը կազմուած է՝ Սաղմոսներէ, Քարոզներէ, Աղօթքներէ, Շարականներէ և Աւետարանէ:

Պ Ա Ս Ժ Զ.

ՀԱՒԱՏՈՎ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՄ

Սկզբնաւորող երկու բառերով անուանուած այս աղօթքը մեր եկեղեցւոյ ամենէն սիրուած աղօթքն է և ամենէն գործածականը Հայ քրիստոնեայի կեանքին մէջ, որպէս առանձնական (մասնաւորապէս քննալէ առաջ արտասանուող) աղօթք: Քսենոքորս տունիւրէ բաղկացած այս աղօթքը՝ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մեծագոյն հայրապետներէն Ներսէս Շնորհալիի ձեռքով գրուած, թարգմանուած է նաեւ բազմաթիւ (երեսունըվեց) օտար լեզուներու:

1.— Հաւատով խոստովանիմ և երկիր պագանեմ քեզ, Հայր և Որդի և Սուրբ Հոգի. անեղ և անմահ բնութիւն, արարիչ հրեշտակաց և մարդկան և ամենայն եղելոց. և ողորմեա քո արարածոց և ինձ բազմամեղիս:

2.— Հաւատով խոստովանիմ և երկիր պագանեմ քեզ, անբաժանելի լոյս, միասնական սուրբ Երրորդութիւն և մի աստուածութիւն. արարիչ լուսոյ և հալածիչ խաւարի. հալածեա ի հոգւոյ իմմէ զխաւար մեղաց և անգիտութեան, և լուսաւորեա զմիտս իմ ի ժամուս յայսմիկ՝ աղօթել քեզ ի հաճոյս և ընդունել ի քէն զխնդրուածս իմ. և ողորմ:

3.— Հայր երկնաւոր Աստուած ճշմարիտ, որ առաքեցեր զՈրդիդ քո սիրելի ի խնդիր մոլորեալ ոչխարին. մեղայ յերկինս և առաջի քո. ընկալ զիս որպէս զանառակ որդին, և զգեցո ինձ զպատմուճանն զառաջին զոր մերկացայ մեղօք. և ողորմ:

4.— Որդի Աստուծոյ Աստուած ճշմարիտ, որ խոնարհեցար ի հայրական ծոցոյ, և առեր մարմին ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ վասն մերոյ փրկութեան, խաչեցար, թաղեցար և յարեար ի մեռելոց, և համբարձար փառօք առ Հայր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, յիշեա զիս որպէս զաւազակն յորժամ զաս արքայութեամբ քով. և ողորմ:

5.— Հոգի Աստուծոյ Աստուած ճշմարիտ, որ իջեր ի Յորդանան և ի վերնատունն, և լուսաւորեցեր զիս մկրտութեամբ սուրբ աւազանին. մեղայ յերկինս և առաջի քո, մաքրեա զիս վերստին աստուածային հրով քով՝ որպէս հրեղէն լեզւօք սրբբ զառաքեալսն. և ողորմ:

6.— Անեղ բնութիւն, մեղայ քեզ մտօք իմովք,

հոգւով և մարմնով իմով. մի յիշեր զմեղս իմ զառաջինս վասն անուանդ քում սրբոյ. և ողորմ:

7.— Տեսող ամենայնի, մեղայ քեզ խորհրդով բանիւ և գործով. ջնջեա զձեռագիր յանցանաց իմոց, և գրեա զանուն իմ ի դպրութեան կենաց. և ողորմ:

8.— Քննող գաղտնեաց, մեղայ քեզ կամաւ և ակամայ, գիտութեամբ և անգիտութեամբ, թողութիւն շնորհեա մեղաւորիս, զի ի ծննդէնէ սուրբ աւազանին մինչեւ ցայսօր մեղուցեալ եմ առաջի աստուածութեանդ քո զգայարանօք իմովք և ամենայն անդամօք մարմնոյս. և ողորմ:

9.— Ամենախնամ Տէր. դիր պահպան աչաց իմոց զերկիւղ քո սուրբ ոչ եւս հայիլ յայրատ, և ականջաց իմոց՝ ոչ ախորժել լսել զբանս չարութեան, և բերանոյ իմոյ՝ ոչ խօսել զստութիւն, և սրտի իմոյ՝ ոչ խորհել զչարութիւն, և ձեռաց իմոց՝ ոչ գործել զանիրաւութիւն, և ոտից իմոց՝ ոչ գնալ ի ճանապարհս անօրէնութեան, այլ ուղղեա զչարժումքն սոցա լինել միշտ ըստ պատուիրանաց քոց յամենայնի. և ողորմ:

10.— Հուր կենդանի Քրիստոս, զհուր սիրոյ քո զոր արկեր յերկիր, բորբոքեա յանձն իմ, զի այրեսցէ զազտ հոգւոյ իմոյ, և սրբեսցէ զսիրտ մտաց իմոց, և մաքրեսցէ զմեղս մարմնոյ իմոյ, և վառեսցէ զլոյս գիտութեան քո ի սրտի իմում. և ողորմ:

11.— Իմաստութիւն Հօր Յիսուս, տուր ինձ իմաստութիւն զբարիս խորհել և խօսել և գործել առաջի քո յամենայն ժամ. ի չար խորհրդոց, ի բանից և ի գործոց փրկեա զիս. և ողորմ:

12.— Կամեցող բարեաց Տէր կամարար, մի թո-

զուր զիս ի կամս անձին իմոյ գնալ, այլ առաջնորդեա ինձ լինել միշտ ըստ կամաց քոց բարեսիրաց. և ողոր.:

13.— Արքայ երկնաւոր, տուր ինձ զարքայութիւն քո, զոր խոստացար սիրելեաց քոց, և զօրացո զսիրտ իմ ատել զմեղս, և սիրել զքեզ միայն, և առնել զկամս քո. և ողոր.:

14.— Խնամող արարածոց, պահեա նշանաւ խաչի քո զհոգի և զմարմին իմ ի պատրանաց մեղաց, ի փորձութեանց դիւաց, և ի մարդոց անիրաւաց, և յամենայն վտանգից հոգւոյ և մարմնոյ. և ողոր.:

15.— Պահապան ամենայնի Քրիստոս, աջ քո հովանի լիցի ի վերայ իմ ի տուէ և ի գիշերի, ի նստիլ ի տան, ի գնալ ի ճանապարհ, ի ննջել և ի յառնել, զի մի երբեք սոսանեցայց. և ողոր.:

16.— Աստուած իմ, որ բանաս զձեռն քո, և լնուս զամենայն արարածս ողորմութեամբ քով, քեզ յանձն առնեմ զանձն իմ. դու հոգս և պատրաստեա զպէտս հոգւոյ և մարմնոյ իմոյ յայսմ հետէ մինչեւ յաւիտեան. և ողոր.:

17.— Դարձուցիչ մոլորելոց, դարձո զիս ի չար սովորութեանց իմոց ի բարի սովորութիւն, և բեւեռեա ի հոգի իմ զսոսկալի օք մահուն, և զերկիւղ գեհնոյն, և զսէր արքայութեանն, զի զղջացայց ի մեղաց, և գործեցից զարդարութիւն. և ողոր.:

18.— Աղբիւր անմահութեան, աղբերացո ի սըրտէ իմէ զարտասուս ապաշխարութեան որպէս պոռնկին, զի լուացից զմեղս անձին իմոյ յառաջ քան զելանելն իմ յաշխարհէս. և ողոր.:

19.— Պարգեւիչ ողորմութեան, պարգեւեա ինձ ուղղափառ հաւատով, և բարի գործով, և սուրբ

մարմնոյ և արեան քո հաղորդութեամբ գալ առ քեզ. և ողոր.:

20.— Բարերար Տէր, հրեշտակի բարւոյ յանձն արացես զիս քաղցրութեամբ աւանդել զհոգի իմ, և անխռով անցուցանել ընդ չարութիւն աշտոցն, որ են ի ներքոյ երկնից. և ողոր.:

21.— Լոյս ճշմարիտ Քրիստոս, արժանաւորեա զհոգի իմ ուրախութեամբ տեսանել զլոյս փառաց քոց ի կոչման աւուրն, և հանգչիլ յուսով բարեաց յօթեվանս արդարոց մինչեւ յօր մեծի գալստեան քո. և ողոր.:

22.— Դատաւոր արդար, յորժամ գաս փառօք Հօր դատել զկենդանիս և զմեռելս, մի մտանել ի դատաստան ընդ ծառայի քում. այլ փրկեա զիս ի յաւիտենական հրոյն, և լսելի արա ինձ զերանաւէտ կոչումն արդարոց յերկնից արքայութիւնդ. և ողոր.:

23.— Ամենողորմ Տէր, ողորմեա ամենայն հաւատացելոց ի քեզ, իմոց և օտարաց, ծանօթից և անծանօթից, կենդանեաց և մեռելոց. շնորհեա և թշնամեաց իմոց և ատելեաց զթողութիւն որ առ իս յանցանացն, և դարձո զնոսա ի չարեացն, զոր ունին վասն իմ, զի ողորմութեան քում արժանի եղիցին. և ողոր.:

24.— Փառաւորեալ Տէր, ընկալ զաղաչանս ծառայիս քո, և կատարեա ի բարի զխնդրուածս իմ, բարխօսութեամբ սրբունոյ Աստուածածնին և Յովհաննու Մկրտչին և սրբոյն Ստեփանոսի նախավկային և սրբոյն Գրիգորի մերոյ լուսաւորչին, և սրբոց առաքելոց, մարգարէից, վարդապետաց, մարտիրոսաց, հայրապետաց, ճգնաւորաց, կուսանաց, միանձանց և ամենայն սրբոց քոց երկնաւորաց և երկրաւորաց: Եւ քեզ փառք և երկրպագութիւն անբաժանելի սուրբ Երրորդութեանդ, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Գ Ա Ս Ժ Ե.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԳԻՐՔԵՐ

- 1.— Ժամագիրք. կը բովանդակէ եօթը ժամերգութեանց կարգը:
- 2.— Շարակնոց. կը բովանդակէ ժամերգութեանց ընթացքին երգուող բոլոր հոգեւոր երգերը (Շարական):
- 3.— Ճառոց. կը բովանդակէ իւրաքանչիւր օրուան յատուկ ընթերցուածներն ու աւետարանները (Հին և նոր Ուխտէն):
- 4.— Տօնացոյց. ցոյց կուտայ շարքը տօներու և անոնց ընթացքին տեղի ունենալիք արարողութիւնները:
- 5.— Մատեոց. կը բովանդակէ խորհուրդներու կարգը և այլ արարողութիւններ:
- 6.— Պատարագամատեոց կամ Խորհրդաւեսք. Պատարագի խորհուրդին յատուկ գիրքը:
- 7.— Տաղարան. կը բովանդակէ Շարականէն դուրս գտնուող բազմաթիւ հոգեւոր երգեր:

Գ Ա Ս Ժ Ը.

ՏԻԵՋԵՐԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԵՔ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

Հայաստանեայց Եկեղեցին կ'ընդունի Տիեզերական երեք ժողովներ, որոնց վրայ հիմնուած է իր դաւանութիւնը: Տիեզերական ժողովներու գումարման առիթ տուող պատճառները եղած են Քրիստոսի

և Ս. Հոգւոյ բնութեանց մասին եղած տարակարծութիւններն ու վիճաբանութիւնները և ժողովներու նպատակը եղած է լուսաբանել թիւրիմացութիւնները և վերջ տալ սխալ վարդապետութեանց ու դաւանութեանց տարածման, մասնաւոր բանաձեւի մէջ սահմանելով քրիստոնէական ուղղափառ՝ ճիշդ, դաւանութիւնը, որ կը կոչուի «Հաւատոյ Հանգանակ» կամ՝ «Նիկիական Հանգանակ», առաջին ժողովին անունով, ուր խմբագրուած է:

— Առաջին ժողովը՝ գումարուած 325 թուին Նիկիոյ մէջ, զբաղած է Արիոսի քարոզութեամբ որ վիճաբանութեան և գայթակղութեան առարկայ դարձած էր հաւատացեալներուն մէջ: Արիոս կը ժխտէր Քրիստոսի հաւասարութիւնը Հօր Աստուծոյ հետ, այս դաւանութեան դէմ կը կանգնի Աթանաս սարկաւազ: Ժողովը կը նշովէ Արիոսը որպէս հերետիկոս և կ'արտաքսէ զինք Եկեղեցիէն. իսկ Աթանասի դաւանութիւնը կը ճանչցուի ուղղափառ:

— Երկրորդ ժողովը՝ գումարուած 381 թուականին Կ. Պօլսոյ մէջ, զբաղած է Մակեդոնի տարածած վարդապետութիւններով: Այս անգամ տարակարծութիւնը Ս. Հոգւոյ աստուածութեան շուրջ էր: Ժողովը քննելէ ետք Մակեդոնի Դաւանութիւնը անհամապատասխան կը դառնէ Եկեղեցւոյ ուղղափառ դաւանութեան և նշովք կը կարգացուի Մակեդոնի վերայ եւս:

— Երրորդ ժողովը՝ 431ին Եփեսոսի մէջ գումարուած, կը զբաղի Նեստորի անձով, որ կ'ընդունէր Քրիստոսի Աստուածութիւնն ու մարդկութիւնը սակայն կը մերժէր ընդունիլ Անոր աստուածային ծագումը և ասոր համար ժողովը զինք եւս կ'անցնէ նշովեալներու ցանկին մէջ:

ՀԱՅ ՅՈՅՆ ԵՒ ԼԱՏԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ա) Ժողովներ.

Հայ եկեղեցին՝ որպէս տիեզերական ժողով, կ'ընդունի առաջին երեք ժողովները — Նիկիոյ (325), Կ. Պոլսոյ (381) և Եփեսոսի (431): Այս երեք ժողովները հաւասարապէս կ'ընդունուին միւս երկու եկեղեցիներուն կողմէ եւս, սակայն անոնք կ'ընդունին ասոնցմէ ետք եւս գումարուած ժողովներ՝ Յոյն Եկեղեցին չորս հատ, իսկ Լատին Եկեղեցին՝ տասներեքը հատ:

բ) Առաքելականութիւն.

Առաքելական կը կոչուին այն եկեղեցիները, որոնք ուղղակիօրէն առաքելներու ձեռքով հաստատուած են, կամ տիեզերական ժողովներու իրենց մասնակցութեամբը անդամակցելով Ընդհանրական, Առաքելական և Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ: Արդ, Հայաստանիայց Եկեղեցին առաքելական կոչուելու այս երկու պայմանները եւս կը լրացնէ. միւս եկեղեցիներն եւս՝ Յոյն և Լատին, կը լրացնեն այս պայմանները:

գ) Պատարագի օտրեր.

Հայ և Լատին եկեղեցիներ հաւասարապէս հաղորդութեան համար կը գործածեն անխմոր բաղարջ հաց, և անապակ գինի, սակայն Լատին Եկեղեցին գինիին մէջ քանի մը կաթիլ նաեւ պաղ ջուր կը

խառնէ: Իսկ Յոյն եկեղեցին թէ պաղ և թէ տաք ջուր կը խառնէ:

դ) Հաղորդութիւն.

Հայ եկեղեցին հաւատացեալները կը հաղորդէ թէ մարմնով և թէ արեամբ, իսկ Լատին Եկեղեցին կը հաղորդէ միայն մարմնով: Մեր Եկեղեցւոյ մէջ մէկ նշխարէ կը բաժնուի բոլոր հաւատացեալներուն, մինչ Լատին Եկեղեցին մասնաւոր պատրաստուած նշխարով կը հաղորդէ հաւատացեալները իւրաքանչիւրին մէկ նշխար տալով:

ե) Մկրտութիւն.

Հայ Եկեղեցւոյ մէջ Մկրտութիւնը տեղի կ'ունենայ ընկրմամբ կամ թաղմամբ և Մկրտութենէն անմիջապէս ետք՝ մկրտիչ քահանային կողմէ կը կատարուի նաեւ դրոշմը. իսկ Լատին Եկեղեցւոյ մէջ Մկրտութիւնը կը կատարէ քահանան, սրսկումով, և մանկան՝ չուրջ տասներկու տարեկանին, եպիսկոպոսը կու տայ Դրոշմը:

զ) Նուիրապետութիւն.

Լատին Եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը Հայ և Յոյն եկեղեցիներէն կը տարբերի Կարտինալութեան տիտղոսով կամ աստիճանով, զոր կրնան ստանալ ոչ միայն եպիսկոպոսներ, այլ նաեւ սարկաւազներ. Կարտինալներու ժողովն է որ կ'ընտրէ Պապը:

է) Խաչակնում.

Հայեր և Լատիններ նոյն ձեւով կը խաչակնեն, իսկ Յոյներ ալէն ձախ կը տանին իրենց ձեռքը փոխանակ ձախէն աջի:

ՊԱՇՏՈՂՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Պահքը երկու նշանակութիւններ ունի՝ Ծոմապահութիւն՝ ոչինչ ուտելով, և ժուժկալութիւն՝ ստակաւակերութիւն:

Քրիստոսէ առաջ հրեաներու մէջ գոյութիւն ունեցող սովորութիւն մըն է պահեցողութիւնը, որ այժմ քրիստոնէական նկարագիր ստացած է: Աւետարանէն դիտենք, Յովհաննէս Մկրտչի անունը վայրի մեղրն ու մառախն էր, ինչ որ կը նշանակէ թէ իր ուտելիքը շատ ոչինչ բան էր. ժողովուրդին եւս կը քարոզէր ծոմապահութեամբ և աղօթքով պատրաստուիլ Մեսիայի մօտալուտ գալուստին: Գիտենք նոյնպէս, որ Քրիստոս իր մկրտութենէն ետք, քառասուն օր անապատ քաջութեամբ և քաջարձակ ծոմապահութեամբ անցուց, ասկէ դատ իր կեանքին ընթացքին, պահեցողութեան առիթներ չեն յիշեր Աւետարանիչներ:

Բժշկականօրէն դիտուած, շատ յաճախ թելադրուած և առողջապահութեան պայման նկատուած իրողութիւն է ծոմապահութիւնը կամ ժուժկալութիւնը, ուէժիմ բառով հասկցուած: Քրիստոնէական իմաստով եւս դիտուած, Պահքը, նպատակ ունի մարդուն մարմնաւոր և հոգեկան հանդարտութիւնը՝ առողջութիւնը: Եկեղեցին տարուան ընթացքին հաւատացեալներուն համար սահմանած է պահեցողութեան յատուկ օրեր կամ շրջաններ վերոյիշեալ նպատակով: Պահքը թէ Աւետարանի մէջ և թէ Եկեղեցւոյ կողմէ պարտադրուած իրողութիւն մը չէ, այլ կեանքի մէջ

պէտք եղած ատեն և պէտք եղած չափով գործադրելի սովորութիւն:

Երբեմն կը պատահի որ, մարդիկ պահեցողութեան այս նպատակէն և իմաստէն շեղելով, զայն նկատեն բարեպաշտական սովորութիւն մը, և գործադրեն զայն ցուցադրութեան ու ձեւակերպութեան համար միայն, ըսել տալու համար թէ այս մարդը կը պահէ, այս մարդը՝ բարեպաշտ է. սակայն այսպիսիներուն նկատմամբ շատ ազդու է Քրիստոսի խօսքը թէ՝ երբ որ պահք պիտի բռնես, մազերդ իրար մի անցնեն, երեսդ մոխիր մի ցաներ և ճմլութեւր, այլ լուացուէ, մաքուր հագուիր որպէս զի մարդիկ չհասկնան իսկ որ դուն կը պահես, որովհետեւ եթէ մարդոց ցուցադրութեան համար կ'ընես, այդ է միայն քու վարձքը, իսկ երբ ծածուկ կ'ընես, երկնաւոր հայրդ որ կը տեսնէ ծածուկ եղածները քեզ պիտի վարձատրէ յայտնապէս:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՏՕՆԵՐԸ

Տօներ կը բաժնուին երկու խումբի.

— Տէրունի

— Մարտիրոսաց

Տէրունի տօներուն մէջ էինգ հատը մեծ շուքով կը կատարուին, և յատուկ անունով մը կը կոչուին Տաղաւար:

1.— Ծնունդ և Մկրտութիւն կամ Աստուածայայտ-
նութիւն, որ անշարժ կերպով կը կատարուի, մեր
Եկեղեցւոյ կողմէ, Յունուար Վեցին:

2.— Զատիկ կամ Յարութիւն Տեառն, որ շարժա-
կան է Մարտ 21էն մինչեւ Ապրիլ 24, երեսունընէնգ
օրերու միջեւ:

3.— Վառդավառ կամ Պայծառակերպութիւն, Այ-
լակերպութիւն, որ Զատիկին հետ կը շարժի և ընդհան-
րապէս կը պատահի Յունիսի մէջ:

4.— Վերափոխումն Ս. Աստուածածնի, Աստու-
ածածին, Քրիստոսի ձեռքով Տիրամօր այս աշխարհէն
փոխադրուելուն յիշատակը, որ կը կատարուի, հաս-
տատ կերպով, Օգոստոս 15ին ամենամօտ կիրակին:

5.— Խաչվերաց, Քրիստոսի խաչափայտին գե-
րութենէ վերադարձին յիշատակը, որ կը կատարուի
Սեպտեմբերի 14ին մերձաւոր կիրակին:

Ասոնցմէ զատ Տէրունի են կիրակի օրերը միշտ
և Քրիստոսի ոեւէ մէկ յիշատակին նուիրուած օրե-
րը ինչպէս նաեւ Խաչի, Աստուածածնի և Եկեղեցւոյ
տօները:

Մարտիրոսաց տօները կը կատարուին Տէրունի
և Պահոց օրերէն դուրս, գլխաւորներն են.

1.— Աւագ կոչուած չորս տօներ.

— Դաւթի մարգարէին և Յակովբայ առա-
քելոյն.

— Սրբոյն Ստեփաննոսի նախավկային և
առաջին մարտիրոսին.

— Սրբոց առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի.

— Սրբոց Որդւոց Որոտման՝ Յակովբայ Ա-
ռաքելոյն և Յովնանու Աւետարանչին:

2.— Յովնանու Մկրտչին նուիրուած տօներ.

3.— Դրիդոր Լուսաւորչի նուիրուած տօներ.

4.— Վարդանանք և Ղեւոնդեանք.

5.— Ս. Սարգսի տօնը

6.— Հռիփսիմեան կոյսերու տօնը.

7.— Մեր Առաջին Լուսաւորիչներու՝ Թադէոսի
և Բարթոլղիմէոսի Տօնը.

8.— Ե. Դարու մեր թարգմանիչներուն տօնը:

Դ Ա Ս Ի Բ.

ՄԵԾ ՊԱՇՏՅ ԵՒ ՅԻՆՈՒՆՔԻ ԿԻՐԱԿՆԵՐԸ

ԱՒԱԳ ՇԱԲՈՒԱՆ ՕՐԵՐԸ

Մեծ Պահոց կիրակիներէն իւրաքանչիւրը նուի-
րուած է աստուածաշնչական յիշատակի մը, որուն
անունով կը կոչուի, այսպէս.

ա) Բուն Բաբելոնցի. նուիրուած՝ զրախտի յի-
շատակին, ուր նախածնողներ պահ մը անմեղ և եր-
ջանիկ կեանք ապրեցան:

բ) Արսախման Կիրակի. նախածնողներու զրախ-
տէն վատրուելուն յիշատակին:

գ) Անառակի Կիրակի. անառակ որդիի դարձի
յիշատակին:

դ) Տնեսի Կիրակի. իմաստուն տնտեսի յիշատակին:

ե) Դաւաւորի Կիրակի. անիրաւ դատաւորի յիշա-
տակին:

դ) Գալուս Փրկչին.

է) Մաղկազարդ. Փրկչին Երուսաղէմ մուտքի յիշատակին:

Քրիստոսի Յարութիւնը նախորդող շաբաթը կը կոչուի Աւագ Շաբաթ: Աւագ Շաբաթ կը նշանակէ մեծ շաբաթ, որովհետեւ Փրկչին մարմնաւոր կեանքի վերջին շաբաթը և մահուանդ. Անոր Յարութեան շաբաթն է, որուն իւրաքանչիւր օրը նուիրուած է աւետարանական յիշատակի մը.

Երկուշաբթի.— Չորցած թգեցիից

Երեքշաբթի.— Տասը կուսանաց

Չորեքշաբթի. Քրիստոսի օծման, մեղաւոր կնոջ ձեռքով

Հինգշաբթի.— Վերջին ընթրիք և Հաղորդութեան խորհուրդի հաստատում

Ուրբաթ.— Չարչարանաց և խաչելութեան

Շաբաթ.— Ճրագալոյց

Յարութեան յիսուն օրերու ընթացքին պատահող կիրակիները եւս ունին իրենց յատուկ անունները.

ա) Զատիկ. Յարութիւն Տեառն:

բ) Նոր Կիրակի. Կամ Կրկնազատիկ. Յարութեան Տօնով սկսող տարուան առաջին կիրակին, որ Զատիին յաջորդող և յարութեան կիրակի ըլլալուն համար կը կոչուի նաեւ Կրկնազատիկ,

գ) Աւխարհամատեցան Կամ Կանաչ Կիրակի. Երուսաղէմի մէջ հաստատուած առաջին Եկեղեցիի յիշատակին նուիրուած:

դ) Կարմիր Կիրակի. նուիրուած Յարութենէն ետք, Քրիստոսի երեւումներուն, որով կ'ամրանայ

իրմով հաստատուած Եկեղեցին՝ իրեն հաւատացողներու բազմութիւնը:

ե) Երեւման Խաչ. Երուսաղէմի Կիւրեղ Պատրիարքին օրով (337) Սիոնի վրայ խաչանման լուսահրաշ Երեւոյթի մը յիշատակն է այս:

զ) Այս կիրակին յատուկ անուն մը կամ յիշատակ մը չունի:

է) Երկրորդ Մաղկազարդ. ինչպէս Բուն Բարեկենդանէն մինչեւ Մաղկազարդ քառասներեայ շրջան մըն է, նոյնպէս Զատիէն մինչեւ եօթներորդ կիրակին քառասներեայ շրջան մըն է և այս պարզ պատճառով է. Կիրակին նուիրուած է Քրիստոսի զալըստեան, կը կոչուի Երկրորդ Մաղկազարդ և նոյնութեամբ կ'երգուին Մաղկազարդի շարականները եւն:

ը) Հոգեգալուստ Կամ Պենտեկոստէ. Ս. Հոգիին առաքեալներու վրայ իջնելուն յիշատակին:

Պ Ա Ս Ի Պ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՆՈՒԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՎԱՐՉԱԶԵԻԸ

Եկեղեցական նուիրապետութիւնը սկիզբ կ'առնէ առաջին իսկ դարէն, երբ հաւատացեալներու զանազան պէտքերը գոհացնելու համար, առաքեալներ ձեռնադրեցին սարկաւազներ, քահանաներ, եպիսկոպոսներ եւայլն: Հետագային աւելի կազմակերպուեցաւ նուիրապետական կարգը. ներկայիս Հայաստան-

եայց եկեղեցւոյ նուիրապետական կարգն է, սկսեալ խոնարհագոյն աստիճանէն.

ա) Դպիր. ունի չորս աստիճաններ և պաշտօնն է եկեղեցւոյ երգեցողութիւնները կատարել:

բ) Սարկաւագ. ունի վեց աստիճաններ և պաշտօնն է սեղանին սպասարկել, խնկարկել, Աւետարանը կարդալ և վերաբերում ընել:

գ) Քանաճալ. ունի եօթը աստիճաններ և՝ բացի ձեռնադրութենէն և միւսոսրհոթենէն, եկեղեցւոյ բոլոր խորհուրդները կրնայ մատակարարել: Կան ամուսնացեալ և կուսակրօն քահանաներ. ամուսնացեալներ ժողովուրդին մէջ կը գործեն և ծխատէր կը կոչուին իսկ կուսակրօններ վանքերու մէջ կը մնան արեղայ կոչուելով և ի նշան կուսակրօնութեան իրենց գլխուն վրայ վեղար կը կրեն:

Վարդապետ կոչումը ուսումնական տիպոս մըն է որ անցած է եկեղեցական նուիրապետութեան մէջ և կը տրուի ուսեալ և զարգացեալ տրեղաներու իւրեւ իշխանութիւն ուսուցանելու և քարոզելու ժողովուրդին և ասոր համար վարդապետը կը ստանայ յատուկ դաւազան քարոզի ժամանակ գործածելու: Վարդապետը ունի չորս աստիճաններ: Որոշ արժանիք, որոշ տարիք և արդիւնաւոր գործունէութիւն ցոյց տուող վարդապետներու կը տրուի ծայրագոյն վարդապետութիւնը, որ ունի տասնեւչորս աստիճաններ:

դ) Եպիսկոպոս. կը նշանակէ տեսուչ: Եպիսկոպոսութեան աստիճանը կը տրուէր վիճակներու, զաւառներու ընդհանուր հովիւին՝ եկեղեցական-վարչական գործունէութեամբ: Եպիսկոպոսը կրնայ ձեռնադրութիւն կատարել և տալ իրմէ վար գտնուող աստիճանները:

ե) Կարողիկոս կամ Հայրապետ. Հայց. եկեղեցւոյ նուիրապետութեան գլուխը կեցողն է կաթողիկոսը: Աստիճանը կը տրուի տասներկու կամ վեց եպիսկոպոսներու ձեռքով, նուազագոյն պարագային երեք եպիսկոպոսի ձեռքով: Կաթողիկոսը կը ձեռնադրէ եպիսկոպոսները և թեմակալ եպիսկոպոսները իրմէ կը ստանան որոշ նրահանգներ:

Արքեպիսկոպոսութիւնը և Պատրիարքութիւնը աստիճաններ չեն և անոնց տուչութեան համար չկայ յատուկ կարգ ՄԱՇՔՈՅԻ մէջ:

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վարչաձեւը կը կոչուի ժողովրդապետական, անոր համար որ, ժողովուրդը կարեւոր ձայն ունի իր վարիչ պետերու ընտրութեան մէջ, ծխատէր քահանայի, թեմակալ եպիսկոպոսի և կաթողիկոսի: Ընտրութեանց և ընտրական մարմիններու կանոններու ամբողջութիւնը կը կոչուի ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, յատուկ գրքոյկի մը մէջ:

Գ Ա Ս Ի Գ.

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆԸ ԵՒ ՄԱՏՈՒՑԱԾ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Պօղոս՝ նախկին անուսով Սօղոս, ծնած էր Կիլիկիոյ մայրաքաղաք Տարսոսի մէջ, ուր կը գտնուէր Հրէական հոծ գաղութ մը: Իր ծննդեան ճշգրիտ թուականը յայտնի չէ, սակայն հաւանական կը նշուի, որ Քրիստոսի գրեթէ տարեկից կամ անկէ երկու տարիով պզտիկ ըլլալ: Տարսոն Հելլենական

ուսմանց գլխաւոր կեդրոններէն մէկն ըլլալուն, Պօղոս այնտեղ կը զարգանայ Յոյն գրականութեան և փիլիսոփայութեան մէջ, ծանօթանալով միեւնոյն ատեն ժամանակի գիտութեանց: Ասկէ ետք, Պօղոս կը զրկուի Երուսաղէմ ուսանելու համար Աստուածաշունչի գիտութիւնը իբրեւ ազգային պարտականութիւն: Բենիամինի ցեղէն փարիսեցի բարձր ընտանիքի զաւակ՝ Պօղոս, շուտով կը խմորուի իր ազգին յատկանիչերով, Գամաղիէլ անունով ծանօթ և Ս. Գիրքին մասնագէտ փարիսեցիի մը շունչին ներքեւ և կը դառնայ մոլիւնանդ փարիսեցի մը:

Քրիստոնէութեան սկզբնաւորութեան, Պօղոս անոր ամենաբուռն հալածիչներէն մին եղաւ: Զինք կը տեսնենք Ստեփանոսի քարկոծման ատեն, համաձայն անոր մահուան և հսկող քարկոծողներու վերաբերման:

Ասկէ ետք Պօղոս քահանայապետներուն դուռը ափ կ'առնէ, քրիստոնէականները հալածելու հրամանագիր մը առնելու և Դամասկոս մեկնելու համար: Եւ մինչ կը յառաջանար դէպի Դամասկոս, Աստուծոյ լոյսը կը շլացնէ իր աչքերը և տեսողութիւնը կորսնցուցած վար կ'իյնայ ձիէն: Ասիկա Պօղոսի կեանքին մէջ ճակատագրական դէպք մըն է, որմէ ետք զինք կը գտնենք կրկնապատկուած եռանդով և ոյժերով տարբեր ուղղութեան մէջ — այն ինչ որ կը հալածէր նախապէս, զայն կը տարածէ հիմա:

Պօղոս՝ Հռոմէական քաղաքացի և ուսեալ ըլլալու առաւելութիւններով, կը դառնայ Քրիստոնէութեան մեծագոյն և տիպար Առաքեալը, այնքան որ եկեղեցական պատմութեան մէջ Առաքեալ բառը իրեն յատուկ անուն կը գործածուի:

Հրէական սովորութեան համաձայն թէ՛ ամէն ծնողք պարտաւոր է իր զաւակին արհեստ մը սորվեցը-

նել, Պօղոսի հայրը իրեն սորվեցուցած էր վրանագործութիւնը: Ուեէ ատեն որ, նիւթական նեղութիւն ունեցաւ Պօղոս, առանց քարոզելէ դադարելու աշխատեցաւ և ջանաց ոչ մէկուն ծանրութիւն պատճառել, թէեւ Քրիստոս ըսած էր թէ՛ մշակը իր վարձքին արժանի է. ուր որ երթաք հոն կ'ուտէք:

Պօղոս իր քարոզութեան կեդրոն ունէր Սիւրիոյ Անտիոք քաղաքը, ուրկէ կը կատարէ երեք առաքելական ճամբորդութիւններ, Փոքր-Ասիոյ մէջ առաւելաբար և Յունաստան ու կիպրոս: Ի վերջոյ, ձերբակալուելով Հռոմ կը զրկուի դատուելու համար, և հոն, ինչպէս նաեւ, առիթով մը, Սպանիա քարոզելէ ետք մահուան կը դատապարտուի ներոնի օրով:

Պօղոսի անունով գրուած տասնչորս առաքելական թուղթեր (նամակներ) կան, զանազան պատճառներով այլեւայլ եկեղեցիներու ուղղուած: Նոր կտակարանի կարեւոր մէկ մասը կը կազմեն այս թուղթերը, որոնց մէջ ան ի յայտ կու գայ որպէս իսկապէս Մեծ մարդկային հոգի մը: Ասկէ գտաւ, այս թուղթերը կարեւորագոյն աղբիւրն են, չորս Աւետարաններէն ետք, քրիստոնէական կրօնի աստուածաբանութեան:

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ մեծագոյն դէմքը կը համարուի Պօղոս: Արդարեւ տիպար առաքեալն է անիկա և առաքեալ բառին խորհրդանիշը: Գամաղիէլի ողջամիտ գաղափարներով սնած՝ անիկա հիմնապէս կը տարբերէր միւս փարիսեցիներէն, իր կենսագրութեան մէջ, իբրեւ նկարագրի խորունկ գիծեր, կը տեսնուին՝ Անկեղծութիւնը, Ուղղամտութիւնը և անխորտակելի կամքը: Մինչդեռ փարիսեցիներուն մօտ ճիշդ հակառակը կը գտնենք: Իր առած ուղղութեանը վրայ, ըրած գոր-

ծին վրայ համոզուած է անիկա և կը գործէ իր ամբողջ ճիգովը, անհատնում եռանդով:

Եթէ զինք դնենք այն քահանայապետներուն տեղ, որոնց պատմեցին զինուորներ Քրիստոսի Յարութիւնը, Պօղոս պիտի չըսէր. «Մենք կը գոհացնենք դատաւորը» և զինուորներուն գրպանները դժբաժնով լեցնելով պիտի չգրկէր, այլ՝ առանց ինքզինք անպատուուած զգալու և առանց քաշուելու, պիտի ընդունէր ըրած սխալը և դաւանէր ճշմարտութիւնը, որովհետեւ իր կեանքին մէջ զայն փնտրողն է միշտ:

Պօղոս, ուրիշ փարիսեցիներ, քահանայապետներ ու հրեաներ հաւատարապէս կը հալածէին Քրիստոնէութիւնը. սակայն եթէ խորապէս քննենք հալածանքի մղող պատճառները, պիտի տեսնենք որ, հիմնովին կը տարբերին քահանայապետներուն պատճառները և իրենները. մինչդեռ առաջինները Քրիստոնէութեան մէջ իրենց փառքին ու վարկին կորուստը կը տեսնէին ու նախանձով կը հալածէին Քրիստոնէութիւնը, Պօղոս՝ Քրիստոնէութիւնը կը նշկատէր ճշմարտութեան հակառակ իրողութիւն և չէր ուզէր մոլորութեան յառաջացումը:

Գ Ա Ս Ի Յ.

ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԼԱՅ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏԳԱՍԸ ԱՐԴԻ ՆՈՐԱՀԱՍ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Բարեպաշտ ծնողքի մը՝ Յովակիմի և Աննայի, դուստր՝ Մարիամ արժանի դատուեցաւ Աստուծոյ մայր ըլլալու և ծնելու մարդկութեան փրկիչ՝ Քրիստոսը: Արդարեւ երբ Աստուած զինք ընտրեց իր նմաններուն մէջէն, կը նշանակէ որ արժանեաց առաւելութիւն մը կը տարբերէր զինք միւս բոլորէն:

Մարիամ, ըլլալով բարեպաշտ ընտանիքի զաւակ, իր մանուկ հասակէն կրօնական ջերմ դաստիարակութիւն մը ստացած էր: Իրեն համար պարկեշտ, ժուժկալ, զգաստ, առաքինի ու բարոյական բծախընդիր մաքրութեամբ կեանքը իրականութիւն դարձած էր, որով ինք ձերազատուած էր աշխարհի մեղանշական կաշկ նգուճներէն և կ'ապրէր սուրբի յատուկ կեանք: Իր ժամանակի թիպաւր կինը եղաւ Մարիամ և իր կեանքը կը մնայ Քրիստոնէութեան մէջ, իբրեւ օրինակելի տիպար կեանք իզական սեռին համար:

Անշուշտ այսպիսի կեանք մը ղեկավարուած է ներքին որոշ համոզումներով, որոնք կեանքը մղող և անոր ուղղութիւն տուող ոյժերն են:

Մարիամ խորապէս հաւատացած էր Ենովա Աստուծոյ, զոր կը սիրէր ու կը պաշտէր իր ամբողջ էութեամբը, որպէս հայրը համայն մարդկութեան: Ասկէ զատ, Մարիամ համոզուած էր որ մարդ տկար ու մեղանշական արարած մըն է, որ իր զգացումնե-

րուն ու կիրքերուն ենթարկուելով կը դառնայ հանգիստն ու հաճոյքը սիրող, և այստեղ ահա կը կայանայ մարդուն հոգիին պարտութիւնը՝ անկումը. ահա այս գիտակցութեամբ և անոր վրայ ունեցած իր վստահ համոզումովը Մարիամ ուղղուած էր զէպի առաքինի կեանք, որով կարելի է հոգին ազնուացնել ու բարձրացնել:

Ահաւասիկ կեանք մը որ սուրբ ըսուելու ամէն յատկութիւն ունի. զգաստութիւն, ժուժկալութիւն՝ ամէն բանի մէջ, և տիրապետութիւն՝ մարդկային վայրաքարշ կիրքերուն վրայ:

Պ Ա Ս Ի Ձ.

ՍՐԲՈՒՀԻՆԵՐ՝ ՍԱՆԴՈՒԻՏ ԵՒ ՇՈՒՇԱՆ-ՎԱՐԴԵՆԻ

Սանդուխտ.

Հայոց Սանատրուկ Թագաւորին դուստրն է Սանդուխտ, որ տեղեկանալով Թաղէոս առաքեալի Հայաստանի մէջ ըրած քարոզութեանց, կը հետաքրքրուի և հորմէն գաղտնի կ'երթայ անոր խօսքերը մտիկ ընելու: Առաջին առիթով իսկ կը հմայուի Առաքեալին վեհութենէն և ապա՝ կամաց կամաց, իր հոգւոյն մէջ տեղ կը գտնեն անոր խօսքերը, կը դըրոյճուին խորապէս և կը խմորեն կոյսը իրենցմով: Սանդուխտ չ'ուշանար ինքզինք յայտնելու Առաքեալին և մկրտութիւն խնդրելու անկէ: Ասկէ ետք, Առաքեալն ու Սանդուխտ կոյս ամենասերտ գործակիցներ կը դառնան: Սրբախօսութիւնը անպատուժ չարչարանքներ կը պատմէ Առաքեալին ու Սանդուխտ կոյսին մասին զոր կարելի է Առաքելունէի կոչել ար-

ժանաւորապէս: Այս չարչարանքներու կողքին անպակաս են նաեւ աստուածային հրաշքները, պատճառ դառնալու համար նորերու զարծին ու փրկութեան: Սանդուխտի հայրը՝ Սանատրուկ, չի խնայեր նաեւ իր դստեր, զոր շղթաներու ներքեւ բանտ նետել կու տայ: Այս բոլորին մէջ, սակայն, սրբունիւն ոչ մէկ տրտունջ ցոյց կու տայ, այլ կը մնայ հաստատ իր ուղիին մէջ, որ լուսաւորուած էր նոր ու ճշմարիտ լոյսովը Քրիստոնէութեան: Սանդուխտ՝ գաղտնի միջոցներով, պալատէն սնունդ կը հայթայթէր հաւատացեալներուն, և մեռելներուն համար ալ, պատանքի կտաւ:

Սանատրուկ՝ որքան որ ալ հեթանոսական կըրքերով գաղանացած ըլլար իր դստեր համար լայն տեղ ունէր իր սրտին խորը: Ուստի կը կանչէ զայն վերջին փորձ մըն ալ ի'նք ընելու. բայց անկարելի կ'ըլլայ խախտել կոյսին փափուկ սրտին մէջ հաստատուած ապառաժեայ հաւատքը, որով իր սիրտը յարած էր Քրիստոսի՝ անկուպսելի սիրով:

Այս ձախողութեան վրայ, Սանատրուկ իր դստեր մահուան վճիռը կ'արձակէ: Դահլիճները կոյսը կը գտնեն առաքեալին հետ որ կը մխիթարէր զինք: Առաքեալը քաջալերական վերջին խօսքերը ըսելով կը բաժնուի անկէ և անցնելով Սանդուխտը նահատակելու եկող խուժանին մէջէն կը հեռանայ այնտեղէն: Իր հօրը և ամբողջ հայութեան համար աղօթելէ ետք Սրբունիւն ինքզինք կը յանձնէ դահլիճներուն: Սուրի առաջին հարուածը կը վրիպի սակայն և կը սպանուի դահճապետը, կը ստեղծուի խուճապ, որու ընթացքին պատանի մը սրտմահ կ'ընէ կոյսը:

Սանդուխտ կ'ըլլայ առաջին ԱՌԱՔԵԼՈՒՀԻ-ՆԱ-ՀԱՏԱԿԸ Հայաստան աշխարհին մէջ:

Շուեան-Վարդեմի.

Սահակ Պարթև Հայրապետի դստեր թուը և Աւարայրի հերոսին՝ Վարդան Մամիկոնեանի զաւակն է Շուշան-Վարդենի, աւագանի անունով՝ Վարդուհի կամ Վարդենի: Դաստիարակուած է Սահակ-Մեսրոպի տաք շուշին ներքեւ, շատ բան ժառանգելով անոնց հոգեկան հարստութենէն և մանաւանդ անոնց հաւատքէն, ինչպէս երեւան պիտի գայ անոր կեանքի վերջին օրերուն:

Վրաց Աշուշայ բռնչիւն՝ արդէն խնամիացած ըլլալով Մամիկոնեան ընտանիքին, կ'ուզէ խնամութիւնը աւելի մօտեցնել և իր Վազգէն որդւոյն կընտրեալն կը խնդրէ Վարդանի դուստր՝ Վարդուհին:

Ամուսնական կեանքը Վարդենիին համար երջանիկ օրեր չի բերիր, այլ՝ առաջին իսկ չըջանէն, սուգ կը չափնի՝ իր հօր, հօրեղբօր և այլ պարագաներուն մահուան համար: Բայց, ասոնցմէ աւելի, իր սրտին մէջ մեծագոյն վէրքը կը բանար իր ամուսինը՝ Վազգէն: Վազգէնի մէջ կանուխէն նշմարած էր արհամարհանքը քրիստոնեաներու և Քրիստոնէութեան դէմ և օր մը, հօրը՝ Աշուշայի, մահէն ետք, կը լսուի որ Վազգէն Պարսկաստան մեկնած է. Պատճառ — անյայտ: Օր մ'ալ Վրաց բռնչիւնէին լրատուի մը բերնէն, որպէս մահազդ թօթ, կ'իմանայ ամուսնոյն վերադարձը Պարսկաստանէն. կը հարցնէ. «Ո՞րչէն է հոգւով». վարանումէ ետք, թօթերը կը յայտարարէ. «Ամուսինդ ուրացաւ ճշմարտութիւնը, երկրպագեց ասորւշաններուն՝ ընդունելով Պարսկական դէնը»:

Ասկէ ետք, Վարդուհին կը տեսնենք իր ամուսնոյն գազանական թաթերուն հարուածներուն ներքեւ ընկճուած, ու ապա՝ բանտին խորը՝ ծանր շղթ-

թաներու ներքեւ: Սակայն միշտ ամուր է ան իր մեծ հայրերուն ու հօրը իրեն ներշնչած հաւատքին մէջ և կուրծքին պինդ սեղմած՝ իր մամին կողմէ նուէր ստացած ձեռագիր Աւետարանը: Քանի մը տարուան բանտի կեանքը կը քայքայէ իր մարմինը և ծանր հիւանդութենէ ետք կը մահանայ բանտին մէջ, մասունքի արժէք տալով իր շղթաներուն...:

Դ Ա Ս Ի Է.

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Հայոց պատմութեան բոլոր գրքերը անխտիր, լայն տեղ տուած են Քրիստոսի 451 թուին պատահած իրական դիւցազնամարտի մը, որուն հերոսները՝ զիրենք գլխաւորողին անունով, կոչուած են՝ Վարդանանք: Պատասխանել առաջ՝ «Ո՞վ են և ի՞նչ բրին անոնք» հարցումին, նախ հարկ է ընդհանուր ակնարկ մը ձգել զիրենք կանխող և պատերազմը պատրաստող դէպքերուն, հասկնալու համար կացութիւնը՝ որ առիթը եղաւ մեր պատմութեան մէջ Վարդանանց գոյութեան:

Վարդանանց գոյութեան եւ մեծութեան պատճառները. —

— Աւարայրի ճակատամարտին սկզբնական և հիմնական պատճառը Պարսկական կայսրութեան թիւզանդիոնը նուաճելու և իրեն ենթարկելու ձրագիրն էր, որուն հասնելու համար պէտք ունէր նախ շուրջի փոքր ազգերը իր թաթին ներքեւ առնելու:

այս փոքր ազգերուն մէջ ամենէն կարեւորն էր Հայոց ազգը:

— 428ին, երբ հայեր կորսնցուցին թագ ու թագաւորութիւն և Հայաստան բաժնուեցաւ երկուքի՝ Պարսկական և Բիւզանդական, արդէն սկսած էր ճակատի յարգարումը:

— Այս կացութեանց մէջ երկու ճամբայ կը մընար հայերուն, կամ պիտի ըմբոստանային և կամ պիտի ենթարկուէին Պարսիկներուն: Գտնուեցան երկու ուղղութեան մարդեր, որոնցմէ մին գլխաւորուեցաւ Վարդանով, միւսը՝ Վասակով: Պատմութիւնը դիւցազնացուցած է անոնցմէ առաջինին անունը և դաւաճանի հոմանիշ դարձուցած՝ միւսինը: Վարդանի անունը աւելի բարձրացած է և գործը աւելի արժեւորուած անով որ դէմը կայ հակապատկերը՝ Վասակ: Կրնանք ըսել՝ Վասակի գոյութիւնը ծառայած է Վարդանանց անունը աւելի մեծցնելու:

— Երբ Հայաստան կը գտնուի հսկայ թշնամիի մը դէմ, չունի միահեծան պետութիւն և բաժնուած է երկու մասերու: Երկուքին՝ ներսէն եւս կայ դաւաճանութիւն, Բիւզանդիոն եւս՝ որ միշտ պաշտպանը եղած էր Հայոց, կը զլանայ իր օգնութիւնը կրօնական խնդրոյ մը համար: Վարդանանց անունը աւելի եւս կը մեծնայ իսկապէս, երբ կը համարձակին՝ ի գին արեան, հաստատ մնալ իրենց ազգութեան և կրօնին վրայ:

Ո՞վ էր Վարդան. —

Մամիկոնեան ընտանիքէն հայոց սպարապետ Համազասպի զաւակն էր Վարդան: Անոր ժայրն էր Սահակ Պարթեւ Հայրապետի դուստր Սահականոյշը: Մամիկոնեան ընտանիքը՝ որուն իրաւունքն էր

Հայոց բանակին սպարապետութիւնը, հայոց պատմութեան տուած էր հաւատարմութեան ու քաջութեան մարմնացում եղող հերոսներ, որոնց հոգին լիովին կը ժառանգէր Վարդան: Երկուքին՝ մօր կողմէ, Պարթեւ ազնուական տոհմէն կը սերէր Վարդան: Լուսաւորչի տունը քրիստոնէական պատմութեան տուած էր հոգիի ազնութեան և առաքինութեան տիպարներ, որոնց Քրիստոնէութեան հանդէպ ունեցած սէրը կը մարմնանար Վարդանի մէջ:

Կրկնակ ժառանգութիւններ, որոնք Վարդանը բարձրացուցած են մեր պատմութեան ամենաբարձր պատուանդանին վրայ:

Վարդան իր հասակը կ'առնէ մեծ հօրը՝ Սահակ Պարթեւ հայրապետի շունչին ներքեւ: Կը դաստիարակուի և կ'ուսանի դարձեալ մեծ հօրը և անոր ամենամտերիմ գործակից՝ Մեսրոպ Վարդապետի ոգիով: Աստուածաշունչի մէջ իր սրտին ամենէն աւելի խօսող գիրքը Մակարայեցոց գիրքն էր: Յուդա Մակարէն քաջութեան տիպարն էր զոր կը ձգտէր ընդօրինակել և մարմնաւորել իր մէջ:

Ահա այս ձեւով է որ կը պատրաստուի ու կը կազմուի ապագայ Աւարայրի Արժիւր:

Վարդանանց գործը. —

Հայոց պատմութեան մէջ արձանագրուած մեծագոյն գործն է Վարդանանց մղած պատերազմը Պարսիկ պետութեան դէմ և պատերազմին հետեւող արդիւնքները:

Պարսից արքայից արքայ Յազկերտ Բ. հազիւ գահ բարձրացած, իր նախորդներուն մեծ ծրագիրը գործնական ընթացքի մէջ դրաւ: Նուաճեց Գուշաններու ցեղը, որ յաճախ սպառնալիք մը եղած էր Պարս-

կաստանի. լռեցուց Հիւսիսական կոչուած այլ փոքր ազգեր: Կարգը եկաւ հայերուն, սակայն չուզեց ուղղակի պատերազմի միջոցին դիմել, որովհետեւ գիտէր թէ հայեր քանիցս եւ մղած էին պարսիկ բանակը իրենց սահմաններէն: Ուստի նամակ մը խմբագրուեցաւ և ղրկուեցաւ հայոց, հրաւիրելով զանոնք Քրիստոնէութենէ Զրադաշտականութեան:

Հայեր նամակը ստանալով գումարեցին Աշտիշատի ժողովը, և՛ ուխտելէ ետք հաւատարիմ մնալ ազգին ու կրօնքին, խմբագրեցին խիստ ռժով պատասխան մը, որուն հետեւանքով նախարարներ կանչուեցան Պարսից արքունիքը, ուր ստիպողական կեղծ ուրացութենէ մը ետք, որուն հետ երբեք չըկրրցաւ հաշտուիլ Վարդան, վերադարձան Հայաստան և բանակները կողմակերպեցին մինչեւ որ 451ի զարնան՝ Մայիս 25ին, Աւարայր դաշտին մէջ, տեղի ունեցաւ ճակատադրական ճակատամարտը: Նահատակուեցան Վարդան, բազմաթիւ զօրավարներ և 1036 վկաներ, ամբողջ օրունան մը տաք կռիւէն ետք. ապա՝ հայոց բանակը ցրուեցաւ ու քաղաքացաւ լեռներու և ամուր տեղերու մէջ:

Իր հետեւանքին մէջ՝ Վարդանանց պատերազմը, տուաւ հետեւեալ արդիւնքները.

— Վերեւ ի յայտ բերուած նեղ կացութեան մէջ, Վարդանանց ըմբոստութիւնը և դիմադրութիւնը Պարսիկներուն, արդարեւ աննախընթաց քաջութեան օրինակ մըն էր, որմէ ներշնչուած և որուն հետեւելով՝ Հայ ազգիկներու գունդեր պարտիզանական կռիւներ մղեցին Պարսիկ բանակին դէմ, մինչեւ որ, Վահան Մամիկոնեանի օրով, արձանագրեցին վերջնական յաղթանակ և պարտադրեցին իրենց կամքը Պարսկական կայսրութեան:

— Բարոյական գետնի վրայ դիտած, Վարդա-

նանք ի յայտ բերին՝ քրիստոնէական անխախտ հաւատք և անվարան յոյս. հաւատարմութիւն ազգային աւանդութեանց և քաջութիւն՝ զանոնք արեան գնով պաշտպանելու:

Անոնց անուան և գործին մեծութիւնը լաւ եւս հասկնալու համար, ենթադրենք որ անոնք գոյութիւն չունենային, կամ սիրով ընդառաջէին Պարսիկ Շահին հրաւերին ու դառնային կրակապաշտ, գոյութիւն պիտի ունենա՞ր ներկայիս Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին և Հայոց Ազգը...:

Դ Ա Ս Ի Ը.

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Կիրիկիոյ Կաթողիկոսութեան Կիրակնօրեայ դպրոցները հիմնուած են Հալէպի մէջ՝ 1929ին, Երջանկայիշատակ Սահակ Բ. և Բարդէն Ա. Կաթողիկոսներու սրբատառ կոնդակով:

Նպատակ.

— Կիրակնօրեայ դպրոցին հիմնական նպատակն է՝ Հայ պատանիին սորվեցնել իր մայրենի Եկեղեցւոյն դաւանութիւնը:

— Նոյն ուղղութեամբ և նոյն ոգիով դաստիարակելով Հայ մանուկները, Կիրակնօրեայ դպրոցին ձգտումն է՝ մա՛նաւանդ Սփիւռքահայութեան մէջ, տեսակ մը միութեան կապ ստեղծել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դաւաններուն միջեւ և պահել Հայութիւնը այլասերումէ:

Օգուսնէր.

— Կիրակնօրեայ դպրոցին նուազագոյն օգուտն է՝ հայ մանուկը խել փողոցէն, ուր՝ վստահաբար, հոգին պիտի պղտորի, քանդուի. որովհետեւ հոն՝ ըզդացումներն ու կրքերը, որոնք կը տիրապետեն բո-

լոր մարդոց վրայ մանկութեան շրջանին (երիտա-
սարգութեան տարիքին միայն բանականութիւնը
պիտի գայ իր զօրաւոր թաթը դնելու մարդուն
վրայ և դառնայ զինք ղեկավարողը), պիտի խեղ-
դեն իր մէջ բարոյականութեան սերմերը,
կամ՝ անոր ջղային դրութեան մէջ պիտի դրոշ-
մունքն այնքան յոռի ունակութիւններ, որ հե-
տագային բանականութիւնը պիտի չկարենայ ձերբա-
ղատել անհատը անոնցմէ, կամ՝ նուազագոյն, տա-
րիներ անդադար պիտի ստիպուի պայքար մղել ա-
նոնց դէմ:

— Ուսանողը՝ նկատի առած որպէս կամք ունե-
ցող մարդ արարած, որ կը դիմադրուէ կեանքը և
պէտք ունի իրեն ուղղութիւն մը առնելու, սակայն
ծանօթ չէ կեանքի ուղղութեանց, կիրականօրեայ
դպրոցի մէջ կը ծանօթանայ քրիստոնէական կրօնի
գծած ուղղութեան:

— Եթէ ուսանողը արդէն ընտրած է քրիստո-
նէական կրօնի գծած ուղղութիւնը, այս անգամ,
«կիրականօրեայ» անոր կը սորվեցնէ Քրիստոնէու-
թեան նպատակը՝ սուրբ և առաքինի կեանք մը ապ-
րելու կերպերը:

— Քայլ մը եւս յառաջանալով, երբ ուսանողը
նկատի առնուի որպէս Հայ մարդ մը, որ նեցուկի
պէտք ունի այս օտարութեան մէջ, իր հայութիւնը
պահելու համար, «կիրականօրեայ» անոր կը սոր-
վեցնէ հայոց հայրապետներուն ողջօքներն ու շա-
րականները, որոնք հաղորդակից կը դարձնեն ուսա-
նողը նախնեաց հոգիին և ըմբռնումներուն, և՛ ասով
իսկ, սնունդ կու տան Հայ պատանիի Հայու արիւնին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դաս	Էջ
Ա. Կրօն — Քրիստոնէական Կրօն եւ անոր ջարհե- րութիւնը միւս կրօններէն	3
Բ. Աստուածաւունջ, Անոր մասերը եւ իւրաքանչիւր մասին բովանդակած գրքերը	6
Գ. Քրիստոսի երկրաւոր կեանքին գլխաւոր դեպ- քերն ու հանգրուանները	10
Դ. Թուել ինը երանքները. բացատրել՝ ա) «Երանի հոգւով աղէտներուն», բ) «Երանի սգաւորնե- րուն», գ) «Երանի նախասուածներուն»	11
Ե. Թուել Յիսուսի հրաւերներէն եւ առակներէն վեցական օրինակ	15
Զ. Յիսուսի ծաներկու առաքելութեան անուն- ները, Հայաստան հարողողներուն համառօտ կենսագրականը	16
Է. Հայոց հոգիի սրբի եւ մտքի լուսաւորչները եւ անոնց գործունեութիւնը	19
Ը. Հաւատոյ հանգանակը — պատրաստութեան տեղ, քուական եւ նպատակ	26
Թ. Հաւատամքին Բովանդակութիւնը	29
Ժ. Խորհուրդ. Հայոց. Եկյ. Խորհուրդները. Մկրտու- թիւն, Ապաշխարութիւն, Հաղորդութիւն եւ Ս. Պսակ	29
ԺԱ. Մեղք եւ Շնորհ — Եօրը Մոլութիւնները եւ Եօրը Առաքիւնութիւնները	35
ԺԲ. Տաճարական պատմութիւններ, Քրիստոսի լրա- ցուցած պատմութիւններ, «Նոր Պատմութեան» ԺԳ. Եկեղեցի. Հայոց. Եկեղեցի. Աւետարանը՝ Հայր,	39

<u>Դաս</u>	<u>Էջ</u>
Եւ Եկեղեցին՝ Մայր	41
ԺԴ. Եկեղեցական սպասներ, անօթներ եւ զգեստներ	44
ԺԵ. Աղօթք — «Հայր Մեր», Պատասխանք — Ծօրք Ժամերգութիւններ	47
ԺԶ. Հաւատով Խոստովանիմ	49
ԺԷ. Եկեղեցական գրքեր	54
ԺԸ. Տիեզերական առաջին երեք ժողովները	54
ԺԹ. Հայ, Յոյն եւ Հասին եկեղեցիներու տարբերու- թիւնները	56
Ի. Պանեղօղութեան նշանակութիւնը	58
ԻԱ. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ տօները	59
ԻԲ. Մեծ Պահօց եւ Յիմուճի կիրակիները, Աւագ Շաբաթուան օրերը	61
ԻԳ. Հայց. Եկյ. Նուիրապետութիւնը եւ վարչածէւը	63
ԻԴ. Պօղոս Առաքեալի համառօտ կենսագրականը եւ մատուցած ծառայութիւնը	65
ԻԵ. Ս. Աստուածածնայ կեանքի պատգամը արդի նո- րահաս սերունդին	69
ԻԶ. Սրբունիներ՝ Սանդուխտ եւ Շուշան-Վարդենի	70
ԻԷ. Վարդանանք	73
ԻԸ. Կիրակնօրեայ Իպրօցները	77